

ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΨΥΧΗ - ΣΩΜΑ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΒΙΚΕΝΤΙΟΥ ΔΑΜΟΔΟΥ

—Μία πρόωγη αξιοποίηση της κερτεσιανῆς σκέψης.

[Παράρτημα: Βικέντιος Δαμοδός, *Φυσιολογία*, ('Αποσπάσματα)].

Ἐπιδιώξῃ μας στὴν προϋστα μελέτη εἶναι ἡ ἀνασύστασις ὀρισμένων πτυχῶν τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ (1700-1754) σχετικὰ μὲ τὴν ὑφὴ τῶν σχέσεων ψυχῆς-σώματος, μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας, κατὰ τοὺς ὅρους τῆς *doctrina humanae naturae*¹. Θὰ ἐπικεντρώσουμε τὴν διερεύνησίν μας στὴν χειρόγραφη *Φυσιολογία* τοῦ 1739)², ἓν ἔργο ἰδιαιτέρας σημασίας γιὰ τὴν κατανόησιν τῶν φιλοσοφικῶν διεργασιῶν στὸν ἐλληνικὸ χῶρον κατὰ τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου τοῦ Δαμοδοῦ δὲν πρὸς ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτελικοῦ *corpus* τῶν φυσικῶν ἔργων, στὸ ὁποῖο συναριθμεῖται καὶ τὸ *Περὶ Ψυχῆς*³, ἀλλὰ προϋποθέτει τὴν εὐρύτερη διαπραγμάτευσιν πού ἀποτυπώθηκε σὲ ὁμόλογα ἔργα τοῦ 17ου⁴ αἰῶνος καὶ τὴν φιλοσοφικὴ ἀναζήτησιν

1. Στὰ τέλη τοῦ 16ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ ὅρος εἶχε ἀρχίσει ἤδη νὰ χρησιμοποιεῖται μὲ αὐτὴ τὴν σημασίαν. Βλ. O. Cassman, *Psychologia anthropologica sive animae humanae doctrina*, 1594. Πβ. O. Marquard, «Anthropologie», στὸ: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, hrsg. von Joachim Ritter, Band 1, Basel-Stuttgart, 1971, σσ. 362-374 (ἡ ἀναφορὰ στὴ σ. 363).

2. Βλ. Βασιλικὴ Μπόμπου-Σταμάτη, Ὁ Βικέντιος Δαμοδός. *Βιογραφία - Ἔργογραφία 1700-1754*. Ἀθήναι, Μ.Ι.Ε.Τ., 1998, σ. 259. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ αὐτογράφου (χειρόγραφο πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης, 52) εἶναι: *Φυσιολογία αἰτιολογικὴ κατὰ τὴν κοινὴν διάλεκτον, ἐν ᾗ περὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων ἐστὶν ὁ λόγος*.

3. Ὁ ὅρος φυσιολογία ἀπαντᾶται μόνον μὴν ἅν πορὰ στὸν Ἀριστοτέλη, *Περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν*, 442 b 25. Ὁ Δαμοδός σημειώνει [χφ. Θεσσαλονίκης, φ. 186 α = Βασιλικὴ Μπόμπου-Σταμάτη, δ.π., σ. 265] ὅτι ἐξετάζει τὰ ἔργα «περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως», «περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς», «περὶ ψυχῆς» καὶ «Μετεωρολογικά», «ἃσα εἶναι ἀρμόδια διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ἡμετέρας φυσιολογίας, φέροντες πάντα εἰς τὸ μέσον τὰ ὅσα λέγουσιν οἱ ἐκρηττότεροι (sic) τῶν νεωτέρων».

4. Βλ. K.E. Rothschuh, «Physiologie», στὸ: *Historisches Wörterbuch der Philosophie* hrsg. von Joachim Ritter and Karlfried Gründer, Band 7, Basel, 1989, σσ. 964-967, ἰδ. σ. 965.

τῶν νεοτέρων, κυρίως τοῦ Descartes καὶ τῶν Καρτεσιανῶν, μὲ τοὺς ὁποίους τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων ψυχῆς-σώματος ἀναδεικνύεται σὲ «κεντρικὸ πρόβλημα»¹.

Ἡ θεματικὴ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἀνάλυσή μας ἐμπεριέχεται κατὰ κύριο λόγο στὸ τρίτο μέρος τῆς *Φυσιολογίας*², τὸ ὁποῖο ἐπιγράφεται *Περὶ τοῦ ἐμψύχου σώματος καὶ συνιστᾷ «τὸ τιμιώτερον...μέρος... τῆς φυσικῆς φυσιολογίας»*³. Ὁ Δαμοδὺς σημειώνοντας ὅτι «σκοπὸν...ἔχομεν διδάσκειν τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ δαπανᾶν τὸν κίχρον ἐν ταῖς ματχιολογίαις τῶν φιλοσόφων»⁴ δὲν θεωρεῖ τὴν ἀλήθειαν δεδομένη, ἀλλὰ συνάρτηση τῆς «πιθανότητος»⁵, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν διαστοχαστικὴ ἐξέταση τῶν πορισμάτων τῆς φιλοσοφικῆς συζήτησης στὴν ἱστορικὴ τῆς εὐρυχωρίας καὶ τὴν ἀξιολόγησή τους ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἐρευνᾷ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα «διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου»⁶. Ἀπὸ τὴν σύνολη διχπραγμάτευση ποὺ ἐπιχειρεῖ στὴν *Φυσιολογία* ἀναδεικνύεται ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ Δαμοδοῦ στὸν ἀνθρώπινο λόγο καὶ στίς βεβαιότητες ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν «ὀρθὴ φιλοσοφία»⁷ καὶ θεμελιώνονται στὴν προφάνεια ποὺ σχηματίζεται «πρὸς τοῦ ἐμφύτου φωτὸς τῆς γνώσεως, ἣν ἔχομεν περὶ τοῦ πνεύματος»⁸, δηλαδὴ τῆς ἀνθρώπινης νόησης. Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸ *lumen*

1. Βλ. τὸ ἄρθρο «Leib - Seele - Verhältnis», στὸ: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, ὅ.π., Band 5 (1980), σ. 186· πβ. σ. 192.

2. Χρησιμοποιοῦ τὸ χειρόγραφο ἀρ. 3061 τῆς ΕΒΕ (1780): *Μέρος Τρίτον τῆς Φυσιολογίας: Φυσιολογία Μερική. Περὶ τοῦ ἐμψύχου Σώματος*. Εἶναι ἀριθμημένο ἀνὰ σελίδες. Ἀρχὴ (σ. 3): «Πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι τὸ τρίτον τοῦτο μέρος τῆς φυσιολογίας ἐστὶ τὸ εὐγενέστερον ὁμοῦ, καὶ ὠφελιμότερον εἰς τὸ ὁποῖον θεωροῦντες τὸ ἐμψυχον σῶμα λαμβάνομεν αἰτίαν, νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας». Τέλος (σ. 896): «τοῦτο γὰρ ἐστὶ κοινὸν ἐλάττωμα τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, οὐ βραχεῖα ἐστὶν ἡ θεωρία, καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ γνώσις σφαλερὰ. Τέλος τῆς φυσιολογίας αἰσπ' κατὰ μῆνα αὐγούστον». [Δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχουν οὐσιώδεις ἀποκλίσεις ἀπὸ τὸ αὐτόγραφο, ἀποσπάσματα τοῦ ὁποίου παρουσίασε ἡ Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη ὅ.π., σ. 265 κ.έ., ἰδ. σ. 291 κ.έ. Δὲν ὑπάρχουν τὰ λατινικὰ παραθέματα τοῦ αὐτογράφου. Βλ. ἐνδεικτικὰ Μπόμπου - Σταμάτη, ὅ.π., σ. 313 καὶ 316. Πβ. χειρόγραφο ΕΒΕ (3061), σσ. 860, 896]. Στίς ἐπόμενες, χωρὶς ἀρίθμηση, σελίδες παρατίθεται «Πίναξ τοῦ Τρίτου Μέρους τῆς Αἰτιολογικῆς φυσιολογίας», ὁ ὁποῖος συμπεριλαμβάνει τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου.

3. *Φυσιολογία* (χφ.), Μέρος Τρίτον, ὅ.π., σ. 3.

4. Ὁ.π., σ. 801.

5. Ὁ.π., σ. 896: «Σκοπὸν οὐκ ἔχομεν, ἵνα οἱ ἀναγινώσκοντες ἀκολουθήσωσιν ἀσκέπτως τοῖς ἐν αὐτῇ περιεχομένοις. Παρακαλοῦμεν δὲ συμφωνεῖν ἡμῖν, ὅταν εὕρωσι μὴ ἐκπεσεῖν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πιθανότητος διορθοῦν δὲ ἡμᾶς καὶ συγγνώμην δοῦναι, ὅταν ἴδωσι πόρρω αὐτῆς».

6. Ὁ.π., σ. 779.

7. Ὁ.π., σ. 789.

8. Ὁ.π., σ. 782.

naturale, ἡ ὁποία ὑποβαστάζει τὴν φιλοσοφικὴ σύνθεση τοῦ Descartes¹ καὶ συνιστᾷ τὴν ἀπρχὴ τῆς νεότερης σκέψης, τὸ lumen mentis², τὸ ὁποῖο κχιτιστᾷ ἔγκυρη τὴν ἀπόπειρα τοῦ ἀνθρωπίνου ὑποκειμένου νὰ οἰκοδομήσει ἓνα γνωσιολογικὰ ἐπρκές ἐρμηνευτικὸ πλίσιο τῶν πτυχώσεων τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ἐρωτήματος, ἀξιοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὸν Βικέντιο Δαμοδὸ στὴν προσπάθειά του νὰ σφηνήσει πληρέστερα τὴν θέση του γιὰ τὴν αὐτονομία τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ.

Ἡ πορεία τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ στὴν ἐξέταση τῶν ζητημάτων ποὺ συνιστοῦν τὸ ἀντικείμενο τῆς διπρρχμάτευσης εἶναι κχτὰ βάση ἀριστοτελική³ καὶ συνίσταται στὸν ἐντοπισμὸ τοῦ προβλήματος, τὴν πκράθεση, μὲ τρόπο ποὺ ἀποκλύπτει οἰκείωση μὲ τὴν σχετικὴ φιλοσοφικὴ συζήτηση καὶ ἐπιστημονικὴ συνείδηση⁴, τῶν ἀπόψεων τῶν προγενεστέρων, τὴν ἀξιολόγησή τους καὶ τὴν διτύπωση τῆς δικῆς του θέσης⁵. Χρησιμοποιεῖ τὴν

1. René Descartes, *Meditationes de prima philosophia*, 1641, III (=Oeuvres de Descartes, publiées par Charles Adam-Paul Tannery, VII, *Meditationes de prima philosophia*, Nouvelle Présentation, en co-édition avec Le Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1964, σ. 38 κ.έ.).

2. René Descartes, *Regulae ad directionem ingenii*, 1701, regula IV (377) καὶ regula III (368) (= René Descartes, *Κανόνες γιὰ τὴν καθοδήγηση τοῦ πνεύματος*. Μετάφρ. - Σχόλια Γιώργος Δαρδιώτης. Εἰσαγωγή Νίκος Αὐγελῆς, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 40 καὶ 30 ἀντίστοιχα. Ὁ Δαμοδὸς γνωρίζει σὲ βάθος τὸ ἔργο τοῦ Descartes καὶ φαίνεται νὰ προϋποθέτει τὴν διαπραγμάτευση ποὺ ἐπιχείρησε ὁ τελευταῖος στὸ ἔργο, ποὺ ἐκδόθηκε μετὰ τὸν θάνατό του, *La recherche de la vérité par la lumière naturelle* (=Oeuvres ὁ.π., X, Paris, 1966, σσ. 489 κ.έ.). Γιὰ τὸ θέμα βλ. John Morris, «Descartes's Natural Light», *Journal of the History of philosophy*, 11(1973), σσ. 169-187 (=René Descartes Critical Assessments. Ed. by Georges J.D. Moyal, Vol: I, London and New York 1991, σσ. 413-432).

3. Βλ. ἐνδεικτικὰ, Ἀριστοτέλης, *Περὶ Οὐρανοῦ*, B, 13, 294 b 8-13: «Πᾶσι γὰρ ἡμῖν τοῦτο σὺνῆθες, μὴ πρὸς τὸ πρᾶγμα ποιεῖσθαι τὴν ζήτησιν ἀλλὰ πρὸς τὸν τάναντία λέγοντα· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν αὐτῷ ζητεῖ μέχρι περ ἂν οὐ μηκέτι ἔχη ἀντιλέγειν αὐτὸς αὐτῷ. Διὸ δεῖ τὸν μέλλοντα καλῶς ζητήσιν ἐνστατικὸν εἶναι διὰ τῶν οἰκείων ἐνστάσεων τῷ γένει, τοῦτο δ' ἐστὶν ἐκ τοῦ πάσας τεθεωρημέναι τὰς διαφοράς».

4. Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῶν ἀναφορῶν στὰ ἔργα τῶν διαφόρων φιλοσόφων καὶ ἀξίζει νὰ παραθέσουμε ἓνα ἀπόσπασμα στὸ ὁποῖο διαφαίνεται ἡ «φιλολογικὴ» του ἐπάρκεια: *Φυσιολογία* Μέρος Τρίτον, ὁ.π., σ. 380: «Εὐρίσκεται ἓν τισι τόποις καὶ δέκατον βιβλίον, περὶ Ἱστορίας τῶν ζώων ... ἐν ᾧ ὁ φιλόσοφος θεωρεῖ τὰς ὑστέρας (...) ταῦτα οὐκ εἰσὶν ἴδια τοῖς φυσιολόγοις, ἀλλὰ τοῖς λατροῖς· ἔτι δὲ οὐ περιέχει τὸ βιβλίον τι ἄξιον διδῆναι αὐτό, ὥς ἔξω τοῦ σκοποῦ, καὶ διότι οὐκ ἀποδίδεται ὑπὸ πάντων τῷ Ἀριστοτέλει». Πρόκειται πρᾶγματι γιὰ μεταγενέστερη προσθήκη, ἴσως, ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο. Βλ. Ingemar Düring Ὁ Ἀριστοτέλης. Παρουσίαση καὶ ἐρμηνεία τῆς σκέψης του. Τόμος Β'. Μετάφρ. Α. Γεωργίου - Κατσιβέλα, Ἀθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1994, σ. 304.

5. Βλ. *Φυσιολογία*, ὁ.π., σ. 488: «ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματεία τοίνυν ἡμεῖς φυλάττομεν τὴν συνηθισμένην μέθοδον, ἥτοι ἐρευνῶντες...ἀναφέρομεν τὰς διαφοροὺς τῶν φιλοσόφων δόξας, τοῦ Ἀριστοτέλους...τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἢ καὶ ἄλλων παλαιῶν» πβ. ὁ.π., σ. 818: «ἐνθα οὖν διὰ τὸ νοεῖν ἀναφέρομεν τὴν δόξαν τῶν σχολαστικῶν περὶ τοῦ νοεῖν τῶν νεωτέρων καὶ τοῦ φιλοσόφου κατὰ τὸ σὺνῆθες ἡμῖν».

πραγωγική μέθοδο, «τὴν πάνυ χρησιμοτάτην μέθοδον ἀκολουθοῦμεν καὶ ἡμεῖς προϊόντες ἐκ τῶν κοινῶν πρὸς τὰ μερικά»¹, κατανοώντας τὴν καὶ μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῶν κερτεσιανῶν μεθοδολογικῶν διασαφηνίσεων σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν σύνθεση. Ὡς μέθοδος ὀρίζεται «ἡ διάταξις τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν νοημάτων δι' ἧς τὰ πράγματα καὶ τὰ νοήματα ἐπιτηδείως διχτάττονται, ὅπως εὐκολότερον νοήσῃ τὰ πράγματα ἢ ψυχὴ». Συμπληρώνει δὲ ὅτι «κατὰ τινος διαλεκτικῆς διαφέρει ἡ τάξις τῆς μεθόδου, διότι διὰ τῆς τάξεως μνησάνομεν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἕτερον, καὶ διὰ τῆς μεθόδου τὸ ἐν δι' ἑτέρου, διὸ καλοῦσι μέθοδον ἑκαστον ὄργανον, δι' οὗ ἡ ἀλήθεια γινώσκεται, καὶ φανεροῦται· ὅθεν ἡ μέθοδος, κατὰ τούτους, ἐστὶν ὁ τρόπος τοῦ εἰδέναι, καὶ ἐπίστασθαι. Τὸ δὲ τοῦτο εἶδος τῶν νοερῶν πράξεων ἀνάγεται κυρίως πρὸς τὴν κρίσιν, καθάπερ καὶ το γον. Ἡ μέθοδος γὰρ κατὰ τοὺς νεωτέρους ἐστὶ κρίσις, δι' ἧς διορίζομεν...τινὰ ὁδὸν ἐν τῷ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν ἄγνωστον, ἢ ἐν τῷ ἐξηγεῖν τυχὴν ἑτέροις, μετὰ τὸ εὐρηκέναι»².

Ὁ Δαμοδὸς προϋποθέτει τὴν «περὶ μεθόδου» φιλοσοφικὴ συζήτηση, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν δέκατο ἑβδόμο αἰῶνα καὶ οὐσιαστικὰ ἐγκαινιάζεται μὲ τὸ ἔργο τοῦ Descartes, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν φύση καὶ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως³ συνδεόταν ἄρρηκτα μὲ τὴν ἀποσαφήνιση τῶν κανόνων ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ ἐφαρμόζει ὁ ἄνθρωπος στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας⁴. Ἡ μέθοδος ὡς πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας θὰ βρεῖ τὴν ἀποτύπωσή της καὶ στὴν εὐρύτατα διαδεδομένη κατὰ τὸν δέκατο ἑβδόμο καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος *Logique* τοῦ Port-Royal, τὴν ὁποία γνωρίζει ὁ Δαμοδὸς⁵ καὶ ἀξιοποιεῖ στὴν χειρόγραφη *Φυσιο-*

1. Βλ. *Φυσιολογία* (χφ. Θεσσαλονίκης, 52), φ. 187 a (=Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη, ὅ.π., σ. 265).

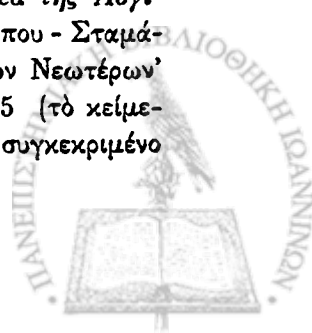
2. *Φυσιολογία* (χφ.), Μέρος Τρίτο, ὅ.π., σσ. 849-850.

3. René Descartes, *Regulae*, ὅ.π., VIII (ἐλλ. μετάφρ. σ. 67).

4. René Descartes, *Discours de la Méthode*, 1637, 2 (=René Descartes, *Λόγος περὶ τῆς Μεθόδου. Γιὰ τὴν καλὴ καθοδήγηση τοῦ Λογικοῦ μας καὶ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας* στίς *Ἐπιστῆμες*. Εἰσαγ. - μετάφρ., σημειώσεις Χρ. Χρηστίδης 1976, σ. 19).

5. Antoine, Arnauld, *La Logique ou l'Art de Penser*, Paris, 1662. (=Stuttgart-Bad Cannstatt, 1965). Σχετικὰ μὲ τὶς ἐκδόσεις τῆς *Λογικῆς* τοῦ Port Royal τὴν περίοδο αὐτὴ βλ. Wilhelm Risse, *Bibliographia Logica. Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte*, Band 1, 1472-1800, Hildesheim, 1965, σ. 238. Ἡδὴ ἀπὸ τὸ 1666 εἶχε μεταφραστεῖ στὰ Λατινικά: Antoine Arnauld, *Logica sive ars dirigendi cogitationes*. Traducta per Corn. ab Ackersdyck, Traiecti, 1666. Βλ. Wilhelm Risse, ὅ.π., σ. 157.

6. Στὴν μέθοδο ἀναφέρεται ὁ Δαμοδὸς καὶ στὸ ἔργο τοῦ *Σύντομος ἰδέα τῆς Λογικῆς κατὰ τὴν Μέθοδον τῶν Νεωτέρων*, τὸ ὁποῖο ἐξέδωσε ἡ Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη στὴ μελέτη της «Ἡ Σύντομος ἰδέα τῆς Λογικῆς κατὰ τὴν Μέθοδον τῶν Νεωτέρων» τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ, *Δευκαλίων* τεῦχος 21 (Μάρτιος 1978), σσ. 64-85 (τὸ κείμενο στίς σσ. 71-85). Γιὰ τὴν συνάφεια μὲ τὴν *Λογικὴ* τοῦ Port Royal στὸ συγκεκριμένο θέμα βλ. τὰ σχόλια, ὅ.π., σ. 73 καὶ σσ. 84-85.

λογία του, ἀντιλαμβανόμενος τὴν σημασίαν τῆς μεθόδου γιὰ τὴν συγκρότηση τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης καὶ ἐπιχειρηματολογίας: «Διαιροῦσι τὴν μέθοδον εἰς ἀναλυτικὴν, καὶ συνθετικὴν», γράφει: «ἀνχλυτικὴ μέθοδος ἐστὶ δι' ἧς, ὅπως εὖρωμεν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ζητήματος, πορευόμεθα διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν συνθέτων εἰς τὰς ἀπλὰς ἀρχάς, τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη, τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὰ αἰτίαι· ὅθεν ἡ μέθοδος αὕτη πορεύεται ἐκ τῶν γνωριμοτέρων ἡμῖν, δηλαδή ἐκ τῶν μερικῶν, καὶ συνθέτων πρὸς τὰ κοινά, καὶ ἀπλοῦστερα. Οὕτω χρῆται τῇ ἀνχλυτικῇ μεθόδῳ ὁ διχλεκτικός, ὅταν διχλῇ τὴν ἐπιχείρησιν εἰς τὰς προτάσεις, τὰς προτάσεις εἰς ὅρους, τοὺς ὅρους εἰς ἀπλοῦς, καὶ συμπεπλεγμένους· κυρίως γὰρ ἡ ἀνάλυσις ἐστὶ χωρισμὸς ἐνὸς πράγματος εἰς τὰς ἀρχάς αὐτοῦ, καὶ μέρη· οἷον τὸ φυσικὸν σῶμα διχρεῖται εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ· ἡ λόγος τις ῥητορικός, διχλύεται εἰς τὰ μέρη, ἐξ ὧν συνθέτεται (sic)· οὕτω τὰ τέσσαρα βιβλία τοῦ φιλοσόφου ὀνομάσθησαν ἀναλυτικά. Διότι διχλύνουσι τὸν συλλογισμὸν εἰς τὰς ἀρχάς αὐτοῦ. τὴν ὕλην δηλαδή καὶ μορφήν· καὶ τὴν ἀπόδειξιν εἰς τὰ μέρη αὐτῆς. Μέθοδος συνθετικὴ, καὶ διδασκτικὴ ἐστίν, ἥτις πορεύεται ἐκ τῶν φύσει γνωριμοτέρων, πρὸς τὰ γνωριμότερα ἡμῖν· ἡγουν ἐκ τῶν κοινῶν πρὸς τὰ μερικά, ἢ ἐκ τῶν ἀπλοστέρων πρὸς τὰ σύνθετα, ἐκ τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, ἐκ τῶν αἰτίων, πρὸς τὰ ἔργα, καὶ ἀποτελέσματα· τυχὴ χρῆται ὁ διχλεκτικός, ὅταν ἄρχηται ἐκ τῶν ὅρων, καὶ πορεύεται εἰς τὰς προτάσεις καὶ ἐκ τῶν προτάσεων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν· τῇ μεθόδῳ τυχὴ χρώμεθα ἐν τῷ διδάσκειν τοὺς ἄλλους»¹. Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῆς συγκεκριμένης προβληματικῆς, ὅπως ἀποτυπώνεται στὴν Φυσιολογία, μᾶς ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Δαμοδὸς στὴν διερεύνηση τῶν προβλημάτων καὶ τὴν συγκρότηση τῶν φιλοσοφικῶν του θέσεων υἱοθετεῖ τὴν παραγωγικὴν μέθοδο, τὴν ὁποία ἀξιοποιεῖ ἄλλοτε μὲ ἀνχλυτικὸ καὶ ἄλλοτε μὲ συνθετικὸ τρόπο².

Ὁ Δαμοδὸς ἐξετάζει διεξοδικὰ τὶς παραμέτρους τῆς θεματικῆς του μνημονεύοντας τὶς σημαντικότερες, κατὰ τὴ γνώμη του, ἀπόψεις ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ, συχνὰ μὲ ἀφετηρίαν τὸν Ἀριστοτέλη. Οἱ ἀναφορὲς στὸν Σταγειρίτη³, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ρητὰ ἀποστχισιοποιεῖται σὲ καίρια ζητήματα ψυ-

1. Φυσιολογία, δ.π., σ. 850. Οἱ ὑπογραμμίσεις στὸ κείμενο. Πβ. Antoine Arnauld, *La Logique*, ὁ.π., Partie iv, σ. 302 κ.έ. (= *Die Logik oder die Kunst des Denkens*, Übers., von Christos Axelos, Darmstadt, 1972, σ. 291), ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν «ἀνάλυση» καὶ τὴν «σύνθεση». Ὁ Δαμοδὸς δὲν χρησιμοποιοῖ βεβαίως τὰ παραδείγματα τοῦ Arnauld.

2. «Ὅτι οἱ παραγωγικοὶ συλλογισμοὶ εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀναλυτικοὶ ἢ συνθετικοὶ βλ. Θεόφιλος Βορέας, *Λογικὴ* (= Ἀκαδημεικὰ, τόμος πρῶτος), 1972, σσ. 128-129, 227· πβ. Βασίλειος Τατάκης, *Λογικὴ*, Θεσσαλονίκη, 1966, σ. 182 κ.έ., ἰδ. σσ. 184-185.

3. Φυσιολογία, δ.π., σ. 13 κ.έ.: «Περὶ τοῦ τί ἐστὶν ἡ ψυχὴ γενικῶς κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην».

χολογίας καὶ φυσιολογίας¹, στοὺς «παλαιούς» φιλοσόφους², τοὺς σχολαστικούς³, τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν θεωρεῖ «ψευδοφυσιολογία»⁴ καὶ τὴν περὶ «πνευματικῶν ἔξεων» ἀντίληψή τους ἀπορρίπτει ὡς «ψευδῇ καὶ ἀνωφελῇ»⁵, καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς νεοτέρους⁶, τὸν Descartes καὶ τοὺς Καρτεσιανούς⁷, ἰχνογραφοῦν ἓνα πλίσιο φιλοσοφικῆς προβληματοθεσίας, στὸ ὁ-

1. "Ο.π., σσ. 490-491. Θεωρεῖ «ψευδῇ» τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους γιὰ τὴν διαίρεση τῆς ψυχῆς. Πβ. σ.827, ὅπου ἐκφράζει τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους σχετικὰ μὲ τὸν ποιητικὸν καὶ παθητικὸν νοῦν: «καλεῖ τὸν ποιητικὸν νοῦν ἀπαθῆ, ἀθάνατον καὶ αἰδῖον, καὶ τὸν παθητικὸν φθαρτόν, ὁ ὁποῖος οὐδὲν νοεῖ ἄνευ τοῦ ποιητικοῦ. Διατὶ καλεῖ φθαρτόν τὸν παθητικὸν νοῦν ὁ φιλόσοφος ὅς ἐρευνήσῃ τὴν αἰτίαν οἱ ἀκόλουθοι αὐτοῦ· ἡμεῖς γὰρ ἓνα νοῦν οἰόμεθα...» [Βλ. σχετικὰ, Ἀριστοτέλης, *Περὶ Ψυχῆς*, Γ 5, 430 a 15-25]. Βλ. ἀκόμη *Φυσιολογία*, Μέρος Πρῶτον, φ. 258 β (= Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη, ὁ.π., σ. 275, ὅπου κατηγορεῖ τὸν Ἀριστοτέλη ὅτι στὸ θέμα τῆς κίνησης ἐκφράζεται ὡς μεταφυσικὸς καὶ ὄχι ὡς φυσικὸς: «Ὁ φιλόσοφος ἐνδεδυμένος πλέον τὸ σχῆμα τοῦ μεταφυσικοῦ παρὰ τοῦ φυσικοῦ εἰς τὰ *Περὶ Φυσικῆς Ἀκροάσεως* διαλέγεται περὶ τῆς κινήσεως μὲ λεπτολογίαν μεγάλην καὶ θεωρῶν διάφορα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἢ εἶναι γνωστὰ ἢ εἶναι ὀλίγον ὠφέλιμα καὶ δὲν ἔχει ἄλλο, παρὰ τὴν δυσκολίαν τῆς καταλήψεως. Μεταξὺ ἄλλων λοιπόν, ὅπου λέγει ὁ μέγας τοῦτος καὶ ἡμέτερος διδάσκαλος ἐστὶ...». Βλ. τὸ κείμενο τοῦ Δαμοδοῦ στὸ παράρτημα τῆς μελέτης μας παρακάτω σσ. 182 κ.έ.

2. "Ο.π., σ. 488. Ἡ παράθεση τῶν ἀπόψεων τους συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀξιολόγησή τους. Βλ. ὁ.π., σ. 5 κ.έ.: «Τι ἐστὶ σῶμα ἐμψυχον, καὶ τι ἐστὶν ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους» πβ. σ. 10: «ἀληθῶς γὰρ τῶν ἀρχαίων οἱ ὀρισμοί, ἢ ψευδεῖς εἰσίν, ἢ ἀδελφοὶ καὶ ἀσαφεῖς». Προϋποθέτει βεβαίως τὴν κριτικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, *Περὶ Ψυχῆς*, Α 5, 409 b 22-26.

3. "Ο.π., σ. 47 κ.έ.: «Ζητήματα τινὰ τῶν σχολαστικῶν περὶ τῆς ψυχῆς γενικῶς, καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῆς, καὶ ἀνάκρισις αὐτῶν». Πβ. σ. 820: «μετὰ τὴν ψευδῇ δόξαν τῶν ἐπικουρειῶν ἀκολουθεῖ ἡ δόξα τῶν σχολαστικῶν» σ. 821: «ἡ κοινοτέρα τῶν σχολαστικῶν δόξα» σ. 828: «καθὼς ὁρᾷς τοῦ φιλοσόφου ἡ δόξα ἐστὶν ἐκείνη τῶν σχολαστικῶν» σ. 845: «κατὰ τὴν κοινὴν τῶν σχολαστικῶν διδασκαλίαν...».

4. "Ο.π., σ. 490. (=Παράρτημα, σ. 183).

5. "Ο.π., σ. 890: «Τὴν δόξαν ταύτην τῶν σχολαστικῶν ἡμεῖς ἀπορρίπτομεν ὡς φανερώς ψευδῇ, καὶ ἀνωφελῇ. Προδεδεικται γὰρ παρ' ἡμῶν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ νῷ τὰ νοητὰ εἶδη, καὶ εἰκόνες τῶν πραγμάτων, τὰς ὁποίας ὄντοτητας τοῦ νοὸς διηρημένους νεώτεροι...καλοῦσιν οἱ σχολαστικοί, ὅθεν καὶ τὰς ἔξεις ὄντοτητας λέγουσι εἶναι τῇ ψυχῇ μένας».

6. "Ο.π., σ. 830: «ἀκολουθεῖ νῦν νὰ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον τῶν νεωτέρων τὴν δόξαν...»· «φρονοῦμεν... σὺν τοῖς νεωτέροις ὅτι...» σ. 833: «πρὸς ταῦτα ἀποκρίνονται οἱ σ. 891: «Ἡ πιθανωτέρα δόξα λοιπόν περὶ τῶν διανοητικῶν ἔξεων ἐστὶν ἐκείνη τῶν νεωπροστιθετέρων λεγόντων...».

7. "Ο.π. σ. 488: «ἀλλὰ καθάπερ λέγει ὁ ἀγγινούστατος Καρτέσιος ἐν τῇ πραγματείᾳ *Περὶ τῶν Παθῶν*, ἄρθρῳ α', ὀλίγον λαμβάνομεν τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων» [= René Descartes, *Les passions de l'âme*, 1649 (= René Descartes, *Τὰ πάθη τῆς ψυχῆς*. Εἰσαγ. - μετάφρ. Γιάννης Πρελορέντζος. Ἐπίμετρο Jean-Luc Marion, Ἀθήνα, 1996, Μέρος πρῶτον, ἄρθρο 1, σ. 95)] σ. 501: «μετέπειτα γὰρ ἀναφέρομεν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσίου ἢ ὡς ἀληθεστέρα ὑπογράφομεθα».

ποῖο ὁ Δαμοδὸς ἐντάσσεται ὀργανικά. Εἶναι ἐμφανὲς σὲ ὁλόκληρο τὸ ἔργο του ἡ ἀντιπράθεσι τόσο πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τοὺς σχολαστικούς, ὅσο καὶ πρὸς τὸν Pierre Gassendi καὶ τοὺς ὀπιδούς του, στοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ ἀνχίωσι τῆς ἐπικούρειας φιλοσοφίας κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα¹. Ἡ θέσι τοῦ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα ψυχὴ - σῶμα, τὴν δεσπόζουσα πρᾶ-μετρο τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ἐρωτήματος, διχομορφώνεται μὲ βάση τὴν ἀντιλήψεις τῶν νεοτέρων, τοῦ Descartes κυρίως καὶ τῶν Καρτεσιανῶν². Στὴν θεώρησίν του τὸ ἀνθρώπινο ὄν εἶναι δισυστόχτο, συνίσταται ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴ, καὶ «ἐκ τῶν μερῶν τούτων καθέκαστον ἔχει τὰ ἴδια...ιδιώμα-

Πβ. δ.π., σ. 507: «ὁ Καρτέσιος...ὁ σοφώτατος τοῦτος ἀνὴρ...σημειώνει...ὅτι τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἡ ψυχὴ νοεῖ...» σ. 515: «ἀποδείκνυται δὲ οὕτως παρὰ τῶν καρτεσιανῶν ἡ θέσις αὕτη» σ. 516: «Οἱ σχολαστικοὶ ... λέγουσι...ἀποκρίνονται οἱ καρτεσιανοί, ὅτι...» σ. 527: «μετὰ ταῦτα πειρᾶται ὁ Καρτέσιος νὰ φανερώσῃ τὴν αἰτίαν τῶν διαφορῶν κινήσεων τῶν πνευμάτων...» σ. 861: «ἡμεῖς σὺν τοῖς Καρτεσιανοῖς ἀναμφιβόλως φρονοῦμεν».

1. Βλ. Petri Gassendi, *Syntagma Philosophicum* [= Petrus Gassendi, *Opera Omnia* (Faksimile-Nachdruck der Ausgabe von Lyon 1658 in 6 Bänden mit einer Einleitung von Tullio Gregory), Stuttgart-Bad Cannstatt, 1964, Bänden 1-2)· τοῦ ἴδιου, *Philosophiae Epicuri Syntagma* (=Opera Omnia, δ.π., Band 3). Βλ. σχετικά, *Φυσιολογία*, δ.π., σσ. 499-500, ὅπου ὁ Δαμοδὸς ἐκφράζει τὴν διαφωνία του πρὸς τὴν θέσι τοῦ Gassendi ὅτι τὰ πάθη «οὐκ ἐγείρονται ἐν μόνῳ τῷ θώρακι καὶ καρδίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι, τὰ ὅποια κινοῦνται ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ ἀντικειμένου διὰ τινος κινήσεως γινομένης ἐν ταῖς σωματικαῖς ὀργάνοις· ἡ διδασκαλία αὕτη ὁμῶς τοῦ Γασσένδου ἐστὶ ψευδής». Πβ. *Φυσιολογία*, Μέρος Πρῶτον, φ. 188 κ.έ. (= Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη δ.π., σ. 267): «Πρὸς τὴν ἀπορίαν τῶν Γασσενδιστῶν καὶ σχολαστικῶν ἀποκρίνομαι ἀρνούμενος». (Ἡ συζήτηση ἀναφέρεται στὴν οὐσιώδη «διαφορὰ σώματος φυσικοῦ καὶ πνεύματος»). Βλ. ἀκόμη τὰ ἀποσπάσματα ποὺ παραθέτει ἡ Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη, δ.π., σ. 279: «ἡ δόξα αὕτη» (τῶν Γασσενδιστῶν) ὡς «εὗρημα τῆς φαντασίας οὐ δεῖται ἄλλης ἀποβολῆς, καθ' ἑαυτὴν ἀποβάλλεται» σ. 284: «οὐ φαίνεται ἡμῖν ἀληθὴς ἡ δόξα αὐτῶν» σ. 293: «πόσον ἡ δόξα τῶν ἐπικουρείων, καὶ πυθαγορείων ἄτοπος οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν».

2. Βλ. στὴν προηγούμενη σημείωσι ὀρισμένα παραθέματα ἀπὸ τὴν *Φυσιολογία*. Ὁ Δαμοδὸς φαίνεται νὰ ταυτίζει τοὺς νεότερους μὲ τοὺς Καρτεσιανούς. Βλ. Βικέντιος Δαμοδός, *Συνταγμάτων Μεταφυσικῆς* (χφ.) (= Νίκος Κ. Ψημμένος, (Ἀνθολ. κειμένων. εἰσαγ., σχόλια), Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὸ 1453 ὥς τὸ 1821. Τόμος Β' Ἡ ἐπικράτησι τῆς νεωτερικῆς φιλοσοφίας. Μετακορινθαϊκὴ περίοδος, Ἀθήνα, 1989, σ. 89): «Ἀμφισβητοῦσιν οἱ φιλόσοφοι πῶς γεννᾶται ἡ ἐπιληψις εἰς τὸν νοῦν... εἰς τοῦτο εἶναι δύο γνώμες, μία τῶν περιπατητικῶν καὶ ἄλλη τῶν νεωτέρων, καρτεσιανῶν λεγομένων. Γιὰ τοὺς Καρτεσιανούς βλ. ἐνδεικτικὰ Johann Eduard Erdmann, *Versuch einer wissenschaftlichen Darstellung der Geschichte der neuern Philosophie*, Stuttgart - Bad Cannstatt, 1977, Band 2, σ. 1 κ.έ.· Émile Bréhier, *Histoire de la Philosophie*, Tome 2. *La philosophie moderne*, 1. Le XVIIe siècle, (Ed. Pierre-Maxime Schuhl), Paris 1968, σ. 98 κ.έ. Κωνσταντῖνος Ι. Λογοθέτης, *Νεωτέρα φιλοσοφία*. Ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ γαλλικὸς Διαφωτισμός. Τόμος 1, Ἐν Ἀθήναις, σ. 143 κ.έ.

τα»¹. Ἡ ψυχὴ δὲν συγκροτεῖται ἀπὸ δύο μέρη «τὸ λογικὸν» καὶ «τὸ ἄλογον», ὅπως ὑποστήριζε ὁ Ἀριστοτέλης², ὁ ὁποῖος «τὴν ψευδῆ ταύτην διδασκαλίαν ἔλαβεν... παρὰ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος»³ καὶ στὴ συνέχειι οἱ σχολαστικοί, οἱ ὁποῖοι «ἐδέχθησαν» τὴν πλατωνικὴν καὶ ἀριστοτελικὴν δόξαν...ὥς προσχρμόζουσιν τῇ ψευδοφυσιολογίᾳ» τοὺς⁴.

Γιὰ τὸν Δαμοδὸ «τὸ ὄν» διχιρεῖται σὲ «πνεῦμα καὶ σῶμα», δὲν «ὑπάρχει ὄν», ὅταν δὲν ὑπάρχει «σῶμα καὶ πνεῦμα», καὶ «ὅσα...οὐκ εἰσὶν σώματα, καὶ πνεύματα, λέγονται τρόποι καὶ συμβεβηκότα»⁵, συνιστοῦν πρᾶκολουθήματα τῶν δύο οὐσιῶν. Στὴν ἀνάλυσή του προϋποθέτει τὴν ἀποδεικτικὴν δυνατότητα τοῦ ὁρισμοῦ, καὶ τὴν ὑπόμνηση ὅτι «οὐκ ἔχομεν...ἄλλο κριτήριον τῆς διχοφοῆς τῶν πραγμάτων, εἰ μὴ τὴν διαφορὰν τῶν ιδεῶν» καὶ «δι' αὐτῶν κρίνομεν»⁶ ἀκολουθεῖ ἡ πρᾶτῆρηση ὅτι ὅσα «δικόφωρος ὀρίζονται», ἔχουν διαφορετικὴ «τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν» καὶ κατ' ἐπέκταση «διαιροῦνται πραγματικῶς»⁷. Τούτῃ ἡ ἐπισήμνηση παραπέμπει σὲ μία ἀποσπῆνισμένη ἀντίληψη γιὰ τὸ ὀριζόμενον, τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ταύτιση τῶν ιδεῶν μὲ τὰ πράγματα προϋποθέτει τὸν προσδιορισμὸ τῆς σημασίας τοὺς καὶ συνεπάγεται τὴν δυνατότητα τῆς συγκριτικῆς ἀποτίμησης τῶν στοιχείων ποὺ ἐμπεριέχουν οἱ ὁρισμοί⁸. Μέσῃ ἀπὸ τὸ πρίσμα τοῦτο γίνεται κατχνοητὸς ὁ συλλογισμὸς διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Δαμοδὸς ἀποφαίνεται ὅτι «αἱ ιδέαι τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος», οἱ ὁποῖες ταυτίζονται μὲ τίς ιδέες «τῆς ἐκτάσεως» καὶ «τῆς νοήσεως», ἀποκλείονται ἀλλήλων⁹, ἀφοῦ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο εἶναι «ἡ νόησις, οὐ δύναται εἶναι καὶ ἡ ἐκτασις καὶ ἀντιστρόφως»¹⁰.

1. Βικέντιος Δαμοδός, *Φυσιολογία*, Μέρους Τρίτον, δ.π., σ. 496(=Παράρτημα, σ.184).

2. "Ο.π., σ. 489. (=Παράρτημα, σ. 183). Βλ. σχετικὰ, Ἀριστοτέλης *Ἠθικῶν Νικομαχείων* Α 13, 1102 a 13, 27-28. Στὸ σημεῖο τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης διερευνᾷ τὸ ζήτημα τῆς ἀρετῆς καὶ υἰοθετεῖ μία μᾶλλον διαδεδομένη ἀποψη, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὀρολογία τοῦ *Περὶ Ψυχῆς*, Γ 9, 432 a 22-26: «ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθὺς πῶς τε δεῖ μόρια λέγειν τῆς ψυχῆς καὶ πόσα... καὶ οὐ μόνον ἀ τινες λέγουσι..., οἱ δὲ τὸ λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλογον».

3. "Ο.π., σ. 490. (=Παράρτημα σ. 183),

4. *Αὐτόθι*.

5. "Ο.π., σ. 10.

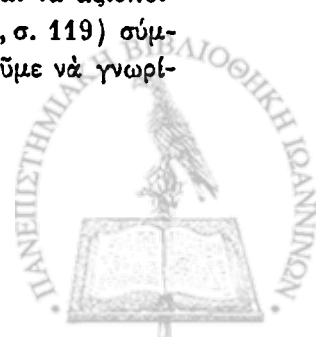
6. "Ο.π., σ. 777. (Παράρτημα, σ. 186). Γιὰ τὸν ὁρισμὸ ὡς λόγῳ ποὺ ἐξηγεῖ «τὴν ιδέαν τοῦ πράγματος» καὶ τὴν σημασία του βλ. Βικέντιος Δαμοδός, *Σύντομος ιδέα τῆς Λογικῆς*, δ.π., σσ. 84-85 πβ. Antoine Arnauld, *La Logique ou l' Art de Penser*, δ.π., σ. 311 κ.έ. (=γερμ. μτφρ. σ. 300 κ.έ.).

7. "Ο.π., σ. 815.

8. Ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιχειρηματολογεῖ ὁ Δαμοδὸς φαίνεται νὰ ἀξιοποιεῖ τὴν Regula XIV τοῦ Descartes (*Regulae ad directionem ingenii*, δ.π., σ. 119) σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «σὲ κάθε λογικὸ συμπερασμὸ μόνον μὲ σύγκριση μπορούμε νὰ γνωρίσουμε ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια».

9. "Ο.π., σ. 776.

10. "Ο.π., σ. 775.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ιδεῶν προκύπτει γιὰ τὸν Κεφαλῶν φιλόσοφο ἡ ἀδυναμία τῆς συνύπρξης τους καὶ ὁ ἀλληλοαποκλεισμός τους, ἀφοῦ ἡ ἀντιστοιχία τῆς ιδέας, ἢ, καλύτερα, τοῦ ἀφηρημένου ὀνόματος, ποὺ προσδιορίζει τὴν ιδέα, μὲ τὴν πρᾶγματικότητά της ὁδηγεῖ στὸ προτεθὲν συμπέρασμα. "Ὅπως ἀκριβῶς «τὸ ὄνομα ἀνθρωπότης ἐστὶν ἀφηρημένον καὶ σημαίνει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου» καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ νὰ δηλώσει εἴτε κάποια ἄλλη «φύσιν», εἴτε κάποιον «τρόπον» ἢ «συμβεβηκὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ», ἔτσι καὶ «ἐκτασις ἐστὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ὃ καλεῖται σῶμα» καὶ «ἡ νόησις...ἐστὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ὃ καλεῖται πνεῦμα»¹.

Ἐχόντας θέσει τὰ θεμέλια τῆς ἀνθρωπολογικῆς του θεώρησης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀνθρώπινη ὑπρῆξὶς σύγκειται ἀπὸ δύο διχρητέες, μὴ ἀνυπόστατες ἢ μὴ στὴν ἄλλη οὐσίαις, ὁ Δαμοδὸς σφηνίζει ἐνδελεχέστερα τὴν ἀποψή του: «Τὸ πνεῦμα ἐστίν», γράφει, «οὐσία μέτοχος τοῦ νοεῖν, καὶ θέλειν. Τὸ σῶμα...οὔτε νοεῖ, οὔτε θέλει· διότι ἐν τῇ ιδέᾳ αὐτοῦ, ἔτι ἐν τῇ ιδέᾳ τῆς ἐκτάσεως» δὲν ἐμπεριέχεται «ὁ νοῦς, καὶ ἡ θέλησις, ἀλλὰ τὰ ιδιώματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀνεγκλήν» τὴν «τῇ ἐκτάσει συνάφειν οἷον τὸ δικιρετόν, τὸ σχηματιστόν, τὸ κινητόν, καὶ ὅμοιον»². "Ὅπως ἐμφαντικῶς τονίζει, «ἡ ἐκτασις...τὸ σχῆμα καὶ ἡ κίνησις ὁλικῶς καὶ καταφατικῶς ἀποκλείουσι τὴν νόησιν, καὶ ἀντιστρόφως· ὅσον γάρ, καὶ ἂν δικιρέσωμεν ἢ ἐκτείνωμεν, ἢ κινήσωμεν, ἢ σχηματίσωμεν τὸ σῶμα, οὐδέποτε δυνατόμεθα ἐξάγειν νόησιν». Καὶ ἀντιθέτως, ἐπειδὴ «οὐδὲ μὴ...ἐν τῇ ιδέᾳ τοῦ σώματος περιλαμβάνεται ἡ ιδέα τοῦ πνεύματος», τὸ ὁποῖο εἶναι «οὐσία νοητικὴ καὶ θελητικὴ», ἐνῶ τὸ σῶμα «ἐστὶν οὐσία ἐκτεταμένη», ποὺ «δύναται δικιρεῖσθαι, κινεῖσθαι, καὶ σχηματίζεσθαι», δὲν εἴμαστε σε θέση νὰ συγκροτήσουμε σῶμα συνχθροίζοντας τὰ γνωρίσματα τοῦ πνεύματος, δηλαδή «οὐδέποτε ποιήσομεν ἐκτεταμένην οὐσίαν» ἀκόμη καὶ «ἐὰν ὁμοῦ συνχθροίσωμεν πάσας τὰς νοήσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας»³. Ἡ ψυχὴ ὡς «πνεῦμα»⁴ ἔχει ὅμοια ιδιώματα μὲ ἐκεῖνα «τὰ ὁποῖα ἔχει ἡ πνευματικὴ οὐσία». Τοῦτο σημαίνει ὅτι «ἡ ψυχὴ οὐ συνίσταται ἐκ λεπτοτάτης ὕλης...ἀλλὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἡ φύσις αὐτῆς ἐστὶ διάφορος...πάσης ὕλης καὶ σώματος»⁵. Ἡ ψυχὴ εἶναι «ἀδιχίρετος καὶ ἀμερῆς» σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸν της, διότι

1. *Αὐτόθι*.

2. *Ὁ.π.*, σ. 774.

3. *Ὁ.π.*, σ. 777. (=Παράρτημα, σ. 186). Πβ. Βικέντιος Δαμοδός, *Συνταγμάτων Μεταφυσικῆς* (χφ.) (=Νίκος Κ. Ψημμένος. *Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία*, β.π., σσ. 87-89).

4. *Ὁ.π.*, σ. 785. Πβ. *Ὁ.π.*, σ. 779: «ἐπειδὴ δὲ ἡ νόησις ἐστὶ τὸ συστατικὸν τῆς ψυχῆς καθὼς ἐστὶ πνεῦμα, διὰ τοῦτο ταῦτόν ἐστὶν εἰπεῖν ἡ ψυχὴ ἐστὶ νόησις, καὶ πρᾶγμα νοητικόν».

5. *Ὁ.π.*, σ. 783.

τὸ «διχειρετόν, καὶ μεριστόν» συνιστοῦν «ιδιώματα... τοῦ σώματος»¹, ἀφοῦ καὶ πάλιν σύμφωνα μὲ τὸν οἰκεῖο ὀρισμὸ «ὁσχ... διαιροῦνται καὶ μερίζονται προϋποτιθέασιν τὴν ἑκτασιν»².

Ὁ Δαμοδὸς ἀξιοποιεῖ στὴν συγκρότηση τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιχειρημάτων του τὴν ἀνάλυση τῆς ὁμολογῆς θεματικῆς ἀπὸ τὸν Descartes καὶ τοὺς Καρτεσινοὺς, κυρίως τὴν θεμελιώδη παραδοχὴ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ψυχὴ ὡς *res cogitans* καὶ τὸ σῶμα ὡς *res extensa* συνιστοῦν δύο ριζικὰ διχφορετικὲς οὐσίεσ.³ Ἡ νόηση ὡς κύριο κατηγόρημα (*attributum*) τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἑκτασις ὡς κύριο κατηγόρημα τοῦ σώματος ἀλληλοποκλείονται καὶ εἶναι ἀδύνατον ὅποιαδήποτε ὑποκατάσταση ἢ συνάθροιση. Δὲν πρόκειται, σημειώνει ὁ Δαμοδός, μὲ ρητὴ ἀναφορὰ στὸν Descartes⁴, γιὰ διχφορετικὰ κατηγορούμενα, γιὰ διχφορετικὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα μποροῦμε νὰ κατηγορήσουμε στὴν ἴδια οὐσία, ἀλλὰ γιὰ ἀντίθετα. Κατὰ συνέπεια ἡ θέση ὅτι ἡ νόηση καὶ ἡ ἑκτασις συνιστοῦν ιδιώματα, τρόπους, «τῆς σωματικῆς οὐσίης», τὸ σῶμα δηλαδὴ εἶναι «δεκτικόν» τῶν κατηγορημάτων αὐτῶν, καὶ «τὸ νοεῖν καὶ θέλει» δὲν εἶναι «ἴδιον μόνης τῆς πνευματικῆς οὐσίης», ἀποτελεῖ «τὸ θεμέλιον τῶν ψευδοφιλοσόφων»⁵. Γιὰ τὸν Δαμοδὸ «σφάλλουν ὅσοι νομίζουσι εἶναι τρόπους τῆς σωματικῆς οὐσίης τὴν νόησιν καὶ τὴν ἑκτασιν» καὶ ὑποστηρίζουν τὴν ἄποψη ὅτι εἶναι «σωματικὴ ἢ ἀνθρώπινη ψυχὴ»⁶. Ἡ ἄρνηση τῆς σωματικότητος καὶ ὑλικότητος τῆς ψυχῆς βασιζέται στὴν προσδιορισμένη ἐτερότητα τῶν κατηγορημάτων καὶ κατ'

1. "Ο.π., σ. 784.

2. Αὐτόθι.

3. Ἐνδεικτικὰ γιὰ τὴν κλασσικὴ τούτῃ διάκριση βλ. René Descartes, *Principia philosophiae*, 1644, Pars Prima, 52-53 (= *Oeuvres*, δ.π., VIII, 1, Paris, 1964, σσ. 24-25). Πβ. τοῦ ἰδίου *Meditationes de prima philosophia*, 2 καὶ 6 στοχασμοὶ (= *Oeuvres*, δ.π., VII, σ. 23 κ.έ., 71 κ.έ.)· πβ. καὶ τὶς παρατηρήσεις τῆς Margaret D. Wilson, «Descartes: The Epistemological Argument for Mind-Body Distinctness», *Noûs* 10 (1976), σσ. 3-15 (= *René Descartes, Critical Assessments*. Ed. by Georges J.D. Moyal, Vol. III, London and New York, 1991, σσ. 289-299. *Discours de la Méthode*, δ.π., σ. 54· *Regulae ad directionem ingenii*, Regula XIV (δ.π., σ. 117 κ.έ.).

4. Ὁ Δαμοδὸς μνημονεύει (δ.π., σσ. 774-775) τοὺς Ἐπικουρεῖους, ἀνάμεσα σὲ ἄλλους, ὡς θιασῶτες τῆς ἄποψης ὅτι ἡ νόηση συναρτᾶται μὲ τὴν σωματικὴ οὐσία καὶ γιὰ νὰ τεκμηριώσῃ τὴν ἄποψή του ὅτι «ἴσως μέχρι τοῦ νῦν εὐρίσκονται τινές, οἵτινες δοξάζουσιν εἶναι σωματικὴν τὴν ψυχὴν» ἀναφέρεται στὸ «πρόγραμμα», τὸ ὁποῖο εὐρέθῃ «κατὰ τὸ ἔτος 1647 ἐν τῇ πόλει τοῦ Βελγίου». Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Henrik de Roy (Henricus Regius), *Explicatio mentis humanae sive animae rationalis, ubi explicatur quid sit et quid esse possit, Utrecht, 1647*, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε ἀνώνυμα. Τὶς θέσεις του προσπάθησε νὰ ἀναιρέσῃ ὁ Descartes, *Notae in Programma quoddam, sub finem Anni 1647 in Belgio editum, cum hoc Titulo: Explicatio...*, Amsterdam, 1648 (= *Oeuvres* δ.π., VIII, 2, Paris, 1965, σ. 335 κ.έ.). Ὁ Δαμοδὸς συνοψίζει τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ἀντέταξε ὁ Καρτέσιος «ἐν τῇ ἀνακρίσει καὶ σημειώσεσιν, ὡς ἐποίησεν ἐπὶ τὸ πρόγραμμα». Βλ. σχετικὰ δ.π., σ. 775· πβ. σ. 779.

5. "Ο.π., σ. 774.

6. "Ο.π., σ. 775.

ἐπέκταση στήν ἀδυναμία τῆς ὑπλλακτικῆς θεώρησής τους: «ἡ ἔκτασις» εἶναι «συστατική τοῦ σώματος» καί «ἡ νόησις συστατική τοῦ πνεύματος».

Ἀπό τήν πλειάδα τῶν ἐπιχειρημάτων ποῦ προβάλλει ὁ Δαμοδός, γιά νά τεκμηριώσῃ τήν ριζική ἀντίθεση ἀνάμεσά στήν ἀθάνατη καί ἄφθαρτη ψυχή, ἡ ὁποία εἶναι «ἀνεπίσθητος», «οὔσα ἐτέρως φύσεως ἢ σωματικῆς»² καί τὸ σῶμα, τὸ κύριο γνῶρισμά τοῦ ὁποίου, «ὡς ἐκτεταμένης οὐσίας», εἶναι ἡ μετὰβολή καί ἡ φθορά, θά μνημονεύσουμε τήν θέση του ὅτι «ἡ ψυχή ἐνεργεῖ κατὰ τρόπον διάφορον» ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐνεργοῦν οἱ σωματικὲς δυνάμεις. Στὶς πράξεις τῆς ψυχῆς, δηλαδή τῆς νόησης καί τῆς θέλησης, δὲν προϋποτίθεται «τὸ τριχῇ διχστατόν», ὅπως συμβαίνει μὲ τὶς πράξεις τοῦ σώματος, οἱ ὁποῖες γίνονται «διὰ τῆς τοπικῆς κινήσεως καί ἐτέρως τῶν μερῶν διχθέσεως»³. Ἡ «ἀπλουστάτη καί ἀμερῆς» «πνευματική οὐσία» τυτίζεται οὐσιαστικά μὲ τήν νόηση καί τήν θέληση καί ὁ Δαμοδός, ἀκολουθώντας τήν καρτεσιανή διδασκαλία, ἀφοῦ ἔχει σημειώσει ὅτι δὲν ὑπάρχει «πνεῦμα ἄνευ τῆς ἐνεργείας νοήσεως», τυτίζει τήν ζωὴ μὲ τήν νόηση καί τήν θέληση: «ἡ ζωὴ... αὐτοῦ (sc. τοῦ πνεύματος) κεῖται ἐν τῷ νοεῖν καί θέλειν, καθάπερ ἡ ζωὴ τοῦ σώματος κεῖται ἐν τῇ κινήσει τοῦ αἵματος· ὅθεν καθάπερ οὐ ζῇ τὸ σῶμα, ὅταν ὅλως παύεται ἡ κίνησις τοῦ αἵματος καί τῶν πνευμάτων ἐν αὐτῷ, οὕτω οὐ ζῇ τὸ πνεῦμα παυμένης τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, τῆς νοήσεως δηλαδή»⁴.

Ψυχή καί σῶμα καταννοοῦνται στήν αὐτοτέλειά τους ὡς μεγέθη ἀσύμπτωτα καί ἀσύνδετα, ἐνωμένα ὁμῶς «κατ' ἀφορμήν», ὅπως θά διαπιστώσουμε στήν συνέχεια. Τούτῃ ἡ καρτεσιανή διάκριση ἐπεξηγεῖται μὲ ἀντικειμενικὸν τρόπον καί φαίνεται νά τυγχάνει εὐρύτερης ἀποδοχῆς στή νεοελληνικὴ σκέψη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὅπως μᾶς ἐπιτρέπει νά διαπιστώσουμε καί ἡ Μεταφυσικὴ τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιώτη, γιά τὸν ὁποῖον «ἡ ἰδέα τοῦ σώματος, καί ἡ ἰδέα τοῦ νοὸς ἀμοιβαίως ἐκυτὰς θετικῶς καί πεπληρωμένως ἀποκλείουσι (...). Τὸ σῶμα καί ὁ νοῦς πραγματικῶς» διακρίνονται, «ἥτοι ἡ οὐσίς διχφόρου ἐστὶ...τάξεως τῆς οὐσίας τῆς διανοούσης, καί πνευματικῆς»⁵. Μὲ σαφήνεια ὁ Δαμοδός ἀντιδικστέλλει ὅχι μόνον τὶς πράξεις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες τοῦ σώματος, ἀλλὰ

1. *Αὐτόθι*.

2. *Ο.π.*, σ. 784-785.

3. *Ο.π.*, σ. 777 (Παρτήμα, σ. 186).

4. *Ο.π.*, σ. 785/786. Πβ. σ. 788: «ἡ ζωὴ τῶν πνευμάτων κεῖται ἐν τῇ νοήσει· τὰ πνεύματα γὰρ οὐ ζῶσιν, εἰ μὴ νοοῦντα. Διότι ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν ἄλλον τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν».

5. Βλ. Θεόδωρος Καβαλλιώτης, *Μεταφυσικὴ* (= Εὐστάθιος Ν. Κεκριδής, Θεόδωρος Καβαλλιώτης (1718; - 1789), *Ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους*. Διδακτορικὴ Διατριβή, Καβάλα, 1991, σ. 255).

κχι τὶς λειτουργίης τῶν δύο οὐσιῶν. Τὸ σῶμα ἐκλαμβάνεται ὡς μηχανικὴ διχδικισίη, ὁ Δαμοδὸς ἀναφέρεται στὴν «μηχανὴ τοῦ ἡμετέρου σώματος»,¹ ἡ ὁποία ἐρμηνεύεται μὲ βάση τὰ πορίσματα τῆς Φυσιολογίας: «αἱ κινήσεις... κχι ζωτικὴ τοῦ σώματος πράξεις, οἷον ἡ θρέψις, ἡ ἀνγκύκλωσις τοῦ αἵματος, κχι ὅμοιαι οὐ προέρχονται φυσικῶς ἐκ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐκ τινος μηχανικῆς διχθέσεως τῶν μερῶν τοῦ σώματος, ἡ ὁποία διάθεσις ὅταν φυλάττεται κχιτὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως σῶμα, τοσοῦτον κχιρὸν διχμάνει κχι ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, κχι ἐνεργεῖ ἐν αὐτῷ. Τοῦ σώματος ὁ θάνατος γὰρ οὐ προέρχεται, διότι ἐγκυτχλείπει αὐτὸ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ διότι τοῦ σώματος ἡ οἰκονομία κχι τῶν μερῶν ἡ συμμετρίη ἀλλοιοῦται, διὰ τοῦτο ἡ ψυχὴ χωρίζεται μὴ δυνάμενη ἐνεργεῖν ἐν τῷ σώματι, κχιθάπερ οὐκ ἔστιν ἡ κίνησις» ἡ ὁποία ἐγκυτχλείπει «τὸ ὠρολόγιον, ἀλλ' ἡ ἀλλοιώσις, κχι διάλυσις τῶν μερῶν αὐτοῦ προξενεῖ τὴν πχῦσιν τῆς κινήσεως»².

Γιὰ νὰ δώσει ἀπάντησι στὸ πρόβλημα, μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε ἔλθει ἀντιμέτωπος κχι ὁ Descartes³, μὲ ποιὸν τρόπο δηλαδὴ ἐπιτυχάνεται ἡ ἔνωσις τῶν δύο διχφορετικῶν οὐσιῶν κχι ἡ ἐπικοινωνία, χάρι στὴν ὁποία διχσφλίζεται ἡ ἐμπειρικὰ διχπιστώσιμη ἐνότητι τοῦ ὑποκειμένου στὴν κχιθμερινὴ πράξι, ὁ Δαμοδὸς ἐπικυλεῖται τὸν «νόμον» τὸν «κείμενον μετὰ τοῦ σώματος κχι τῆς ψυχῆς»⁴, τὸν «νόμον πχιρὰ τοῦ θεοῦ διορισμένον μετὰ τῶν σωματικῶν κινήσεων, κχι τῶν πράξεων τῆς ψυχῆς»⁵. Τούτῃ ἡ προσφυγὴ στὴν *assistentia Dei*, ἔσχατη πχιρχώρησι τοῦ ὀρθολογισμοῦ στὴν μεσαιωνικὴ σκέψι, εἶναι κχι γιὰ τὸν Δαμοδὸ ἀναγκαία: «Ἡ ψυχὴ (κχιτὰ τὴν διάταξιν τοῦ δημιουργοῦ) διορίζεται τχις σωματικχις κινήσεσιν, ὡσπερ εὐκχιρίαις τισί, κχιθάπερ πολλάκις διορίζονται, κχι ἐγείρονται αἱ σωματικαὶ κινήσεις διὰ τῆς νοήσεως κχι τῶν θελημάτων τῆς ψυχῆς»⁶. Ἔτσι ἡ παραδοχὴ ὅτι «ἡ ψυχὴ οὐκ ἐκφεύγει οὐδεμίαν πχιρὴν βουλήσεως ἄνευ τινὸς κινήσεως τῶν

1. Βικέντιος Δαμοδὸς, *Φυσιολογία*, ὁ.π., σ. 505.

2. *Φυσιολογία*, ὁ.π., σ. 866. Γιὰ τὴν χρῆσι τοῦ παραδειγματος τοῦ ὠρολογίου, μὲ ἀναφορὰ στὸν Descartes, βλ. ὁ.π., σ. 505: «ὁ μέγας οὗτος φιλόσοφος συγκρίνει τὸ ζωντανὸν σῶμα κχι τὸ νεκρὸν τῷ ὠρολόγιῳ». Στὴν ἴδια συνοχὴ τονίζει ὅτι «ὁ Καρτέσιος ἐξηγεῖ τὴν τάξιν, καθ' ἣν πᾶσα ἡ μηχανὴ τοῦ ἡμετέρου σώματος πρίττει τὰς σωματικὰς κινήσεις διὰ τῶν σωματικῶν ὀργάνων, τῆς καρδίας δηλαδὴ ἐγκεφάλου κχι στόματος, μυῶνων, νεύρων, ἀρτηριῶν, φλεβῶν κχι ὁμοίων». Πβ. σχετικὰ René Descartes *Les passions de l'âme*, ὁ.π., σσ. 97-98.

3. Ἐνδεικτικὰ γιὰ τούτῃ τὴν κλασσικὴ δυσκολία βλ. τὶς συχνὰ μνημονευόμενες στὴ βιβλιογραφία Ἐπιστολὲς τοῦ René Descartes στὴν Ἐλισσάβετ (Descartes a Elisabeth, 21 Mai 1643 κχι 28 Juin 1643 [= *Oeuvres*, ὁ.π., III, *Correspondance (Janvier 1640 - Juin 1643)*], Paris, 1971, σσ. 663-668 κχι 690-695 ἀντίστοιχα).

4. *Φυσιολογία*, ὁ.π., σ. 834.

5. Ὁ.π., σ. 785.

6. Ὁ.π., σ. 891· πβ. ὁ.π., σσ. 486-487 (=Παράρτημα, σ. 182).

πνευμάτων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ διὰ τὸν νόμον διορισμένον μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ σώματος»¹ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἐπισήμκνση ὅτι «ἡ ἔνωσις...οὐ μεταβάλλει τὴν φύσιν, καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἐνεργεῖν, ὃν ἔχουσι τὰ ἡνωμένα ἄκρα»², κατοχυρώνεται δηλ.δὴ ἡ αὐτοτέλεια τῶν δύο οὐσιῶν. Ἡ «κατ' ἀφορμὴν» κοινωνία ψυχῆς-σώματος εἶναι καὶ γιὰ τὸν Δαμοδὸ ἡ πιθανότερη ἀπάντηση στὴν ἀπορία τούτη: «αὕτη γὰρ ἐστὶ ἡ ἔνωσις τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ὥστε εὐθέως μετὰ τὴν νόησιν τῆς ψυχῆς ἐγείρεσθαι ἐν τῷ σώματι τινὰ κίνησιν τῶν ψυχικῶν πνευμάτων, καὶ μετὰ τὴν κίνησιν τῶν πνευμάτων τούτων γινομένην ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἐγείρεσθαι ἐν τῇ ψυχῇ νόησιν τινι ἢ θέλημα»³.

Θὰ μπορούσαμε συμπερασματικὰ νὰ πχρατηρήσουμε ὅτι ὁ Βικέντιος Δαμοδὸς ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ψυχῆς-σώματος ὡς δεσπόζουσα παράμετρο τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ γιὰ τὴν ἀποσχφνισή του ἀξιοποιεῖ τὸ φιλοσοφικὸ πλίσιο ποὺ δημιούργησε ἡ κχρτεσιανὴ διείρεση τῆς οὐσίης σὲ *res cogitans* καὶ *res extensa*, μία διείρεση ἡ ὁποία «ἀντιστρατεύεται...τὴ σχολαστικὴ διδασκαλίαν γιὰ τις *formae substantiales*»⁴. Τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴν σχολαστικὴ ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση ὁ Δαμοδὸς τὴν τεκμηριώνει μὲ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν νεότερη, κχρτεσιανή⁵, κωρίως, σκέψη, ἐπιχειρώντας μὲ τὴν φιλοσοφικὴ του μέθοδο καὶ τὴν διδασκαλίαν του νὰ συμβάλλει στὴν θεωρητικὴ κατοχύρωση τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ. Στὴ συνοχὴ τούτη ἡ πρότασή του νὰ ἀνχγνωσθεῖ καὶ ἡ δικὴ του φιλοσοφικὴ ἀνάλυση μὲ κριτικὸ πνεῦμα, «ἐγὼ λοιπὸν...τολμῶ...νὰ φανερώσω ἐκεῖνο ὁποῦ νοῶ, διχμένοντες εἰς κθένα ἡ αὕτη ἐλευθερίαν φροντίση, ὅπως τοῦ φανεῖ πιθανώτερον»⁶, προσκτᾶ μὲ εὐρύτερη, ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἀπόψη, μεθοδολογικὴ σημασίαν, διότι ἀφετηρικὰ δηλώνει ὅτι ἀκόμη καὶ βεβαιότητες ποὺ προκύπτουν ἀπὸ αὐστηρὰ ἐλεγμένους, μὲ κριτήρια τόσο τυπικῆς λογικῆς, ὅσο καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσης, ὁρισμούς, εἶναι ἀπχρχίτητο νὰ ἐντάσσονται μέσθ στὴν προοπτικὴ τῆς πιθανότητος.

1. "Ο.π., σ. 508. Στὸν ρόλο τοῦ ἐγκεφάλου ἀναφέρεται διεξοδικὰ ὁ Δαμοδὸς ὁ.π., σ. 506 κ.έ.

2. "Ο.π., σ. 866: «διὰ τῆς ἐνώσεως γὰρ εἰσάγεται μόνον κοινωνία τις μεταξὺ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος· εἰς ὅσον ἡ ψυχὴ νοοῦσα δύναται εἰσάγειν μεταβολὴν τινὰ ἐν τῷ σώματι, καὶ τὸ σῶμα διὰ τῶν κινήσεων αὐτοῦ δίνεται μεταβάλλειν τὰς νοήσεις τῆς ψυχῆς».

3. "Ο.π., σ. 891.

4. Βλ. Παναγιώτης Κονδύλης, *Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Διαφωτισμὸς*, Τόμος Α', Ἀθήνα, 1987, σ. 226.

5. Πβ. Κώστας Θ. Πέτσιος, «Ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας στὸ ἔργο τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ», στὸ: *Ἡ ἔννοια τῆς Ἐλευθερίας στὸν Νεοελληνικὸ Στοχασμὸ*. Ἡμίτομος δεῦτερος Ἀθῆναι, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κ.Ε.Ε.Φ., 1997, σ. 149, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

6. Βλ. Βικέντιος Δαμοδὸς, *Φυσιολογία*, Μέρος πρῶτον, φ. 238 α (=Βασιλικὴ Μπόμπου - Σταμάτη, ὁ.π., σ. 283)· πβ. σ. 170, σημ. 5 τῆς παρούσας εργασίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Βικέντιος Δαμοδός, Φυσιολογία. Μέρος Τρίτον τῆς Φυσιολογίας: Φυσιολογία Μερική. Περὶ τοῦ ἐμφύχου Σώματος, 1739 [=χειρόγραφο ἀρ. 3061 τῆς ΕΒΕ, (1780)].*

(σ. 380)

Τμῆμ. τέταρτον. Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἥτοι περὶ τοῦ ψυχικοῦ μέρους αὐτοῦ.

.

(σσ. 486-487)

Κεφάλαιον Δον.

Περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς κοινῶς θεωρουμένων

Τόπος ἀρμοδιώτερος ἐστὶν οὗτος περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς, διότι τὰ πάθη οὐ συμβαίνουσι τῇ ψυχῇ, εἰμὴ διὰ τῆς κινήσεως τῶν ψυχικῶν πνευμάτων διὰ τοῦ νόμου // παρὰ τοῦ ποιητοῦ διορισμένου μεταξύ τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς, ὡς πολλάκις εἴρηται, τοὔτέστι μεταξύ τῶν σωματικῶν κινήσεων, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς νοήσεων. Ὁ νόμος δὲ ἐστίν, ὅτι ἡ λογικὴ ψυχὴ, ἥτις ἐστὶν ἄυλος, διορίζεται πρὸς τὸ νοεῖν διὰ τῶν σωματικῶν κινήσεων, ὥσπερ ἀφορμῶν τινῶν, καὶ ἀντιστρόφως ἐγείρονται πολλάκις διάφοροι κινήσεις ἐν τῷ σώματι, τῇ ἀφορμῇ τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἔνωσις καὶ συνάφεια τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ὥστε οὐδεμία νόησις ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται χωρὶς ν' ἀκολουθήσῃ εὐθέως κίνησις τις τῶν ψυχικῶν πνευμάτων. Καθάπερ οὐδεμία κίνησις γίνεται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ χωρὶς ν' ἀκολουθήσῃ νόησις τις ἐν τῇ ψυχῇ. Ἔστιν οὖν μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ νόμου τούτου, ὃν ἐδιέταξεν ὁ Θεός, εἰ καὶ οὐ δυνάμεθα φανερώς νοεῖν ἡμεῖς τὴν συνάφειαν, οὐσιν μεταξύ τῶν σωματικῶν κινήσεων, καὶ τῶν ψυχικῶν νοήσεων. Νοοῦμεν δὲ φανερώς, ὅτι ἐδύνετο ὁ Θεὸς διχτάττειν τὸν νόμον ἐκεῖνον, καὶ πάλιν μωρυρεῖ ἡ καθημερινὴ πεῖρα, ὅτι τὸν ἐδιέταξεν. Ὅταν γὰρ κίεεται ἡ χεὶρ, εὐθέως ἐγείρεται ἐν ἡμῖν ἡ νόησις, καὶ ἰδέα τοῦ πόνου. καὶ ὅταν βουλόμεθα κινεῖν τὸν βραχίονα, εὐθέως ἀκολουθεῖ ἡ κίνησις αὕτη τοῦ βραχίονος τῷ ἡμετέρῳ θελήματι. Κατ' ἄλλον τρόπον οὐ δυνάμεθα φανερώς ἐννοεῖν τὴν ἔνωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ἅτινα φύσεις εἰσὶ διάφοροι, καὶ ἡ ψυχὴ οὐκ ἔστι δεκτικὴ τῶν σωματικῶν κινήσεων, διότι τὸ πνεῦμα οὐχ ὑπόκειται τοῖς σωματικοῖς παθήμασιν. [...].

.

* Γιά τὴν περιγραφὴ τοῦ χφ. βλ. παραπάνω σ. 170, σημ. 2.

(σσ. 489-492)

Ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ ἰγῳ κεφαλχαίῳ τοῦ σου βιβλίου τῶν Ἠθικῶν δι-
 ρεῖ τὴν ψυχὴν εἰς δύο μέρη, ὧν τὸ ἐν κλεῖ λογικόν, καὶ τὸ ἄλλο ἄλογον.
 Λέγει δέ, ὅτι οὐκ ἐξετάζει πότερον τὰ μέρη ταῦτα διχιροῦνται πρὸς
 κῶς, ὥσπερ διχιροῦνται τὰ μέρη τοῦ σώματος, καὶ πᾶν ἕτερον διχιρετόν, ἢ
 τῷ λόγῳ μόνον εἰς τρόπον ὅτι οὐ δύναται διχιρεῖσθαι κατὰ τὸ πρᾶγμα, κα-
 θάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ, οὐ διχιροῦνται τὸ κοῖλον, καὶ τὸ κυρτόν τὴν αὐτὴν
 διχίρεσιν. Βεβαίῳ καὶ ἐν τῷ αῳ κεφαλχαίῳ τοῦ σου βιβλίου, ὅταν λέγῃ δι-
 αιρεῖσθαι εἰς μέρη τὴν ψυχὴν, τὰς δυνάμεις ἐννοεῖ. Τοῦτέστι ἡ ψυχὴ ἔχει
 δυνάμιν λογικὴν, δι' ἧς ἐνεργεῖ τὰς λογικὰς πράξεις, καὶ δυνάμιν ἄλογον,
 δι' ἧς πράττει τὰς ἀλόγους πράξεις, // καὶ ἔργα, τὰ ὅποια κοινὰ εἰσὶ καὶ
 τοῖς ζώοις. Οὕτω τὸ θρεπτικόν, γεννητικόν, καὶ αὐξητικόν, ἀνφέρεται πρὸς
 τὸ ἄλογον μέρος. Τὴν ψευδῇ ταύτῃ διδασκαλίᾳ ἔλαβεν ὁ Ἀριστοτέλης
 πρὸς τοῦ Πυθαγόρου, καὶ τοῦ Πλάτωνος, οἱ ὅποιοι ἐποίησαν τὴν διχίρε-
 σιν ταύτην τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τῷ λογικῷ μέρος ἔλεγον, κεῖσθαι τὴν γαλήνην
 καὶ ἀπάθειαν τῆς ψυχῆς· ἐν τῷ ἀλόγῳ δὲ τὰς ταραχώδεις κινήσεις τοῦ θυ-
 μοῦ, καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, τὰ ὅποια πάντα ὁ Ζήνων,
 καὶ οἱ Στωϊκοὶ πάντες ἐκήρυττον ἐναντίῳ τῷ λόγῳ. "Ὅθεν ἔλεγον, ὅτι τὸ
 πάθος τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἄλογος αὐτῆς κίνησις χωρὶς λογισμοῦ τε, καὶ κρί-
 σεως ἐπιτελουμένη, καὶ πρὸς φύσιν. Ἀλλὰ καθὼς βλέπεις οἱ φιλόσοφοι οὗ-
 τοι οὐκ ἐθεώρουν τὴν φύσιν τῶν παθῶν, ἀλλὰ τὰς ἐκκλήψεις αὐτῶν. "Ὅτι
 δὲ ἡ διχίρεσις αὕτη τῆς ψυχῆς ἐστὶ ψευδής, ἐστὶ φανερόν. Τὰ σωματικὰ ἔργα
 γὰρ φυσικῶς, καὶ προσεχῶς οὐ γίνονται εἰμὴ ἐκ τῶν φυσικῶν δυνάμεων,
 αὗται δὲ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις οὐχ εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἀσώματοις, καὶ
 αὐτοῖς, ὡς δῆλον. Εἰ οὖν ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἐστὶν αὐλός, καὶ ἀσώματος, οὐ
 δύναται ἔχειν σωματικὰς, καὶ ἀλόγους δυνάμεις, ἀλλὰ λογικὰς μόνον, αἱ ὅ-
 ποιαὶ δύνανται ἐνεργεῖν διὰ τῶν σωματικῶν ὀργάνων, ὡς εἴρηται, τὰ
 ὅποια σωματικὰ ὄργανα καλοῦνται δυνάμεις σωματικαὶ ὑπάρχουσιν ἐν
 τῷ σώματι, οὐχὶ δὲ τῇ ψυχῇ.

Ταύτην ὅμως τὴν πλατωνικὴν, καὶ ἀριστοτελικὴν δόξαν ἐδέχθησαν
 καὶ οἱ σχολαστικοὶ ὡς προσχρόζουσιν τῇ ψευδοφυσιολογίᾳ αὐτῶν. Διὸ
 ἐν τῷ λογικῷ (ὃ καὶ ἀνώτερον τῆς ψυχῆς μέρος καλοῦσι) μέρει διχιροῦσιν
 ἑτέρας δύο δυνάμεις, τὸν νοῦν δηλαδὴ, καὶ τὴν βούλησιν. Καὶ πάλιν διχι-
 ροῦσιν ἐν τῷ ἀλόγῳ, καὶ κατωτέρῳ μέρει ἄλλας δύο, τὴν φαντασίαν, καὶ
 τὴν αἰσθητικὴν ὁρεξίν, ἣν φυσικὴν καλοῦσιν, καὶ ζωτικὴν ὁρμήν, δι' ἧς τὸ
 ζῶον κινεῖται πρὸς τὸ διώκειν, ἢ φεύγειν τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ἐγνώρισε
 διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ταύτην πάλιν τὴν αἰσθητικὴν ὁρεξίν ἐκ τοῦ Πλάτωνος
 διχιρῶσιν εἰς θυμητικὴν, καὶ ἐπιθυμητικὴν, διότι τὸ αἰσθητὸν ἀγαθὸν
 τέρπει μὲν, ἀλλ' ἐνίοτε ἐστὶ δύσκολον διὰ τὴν ἀπόλυσιν. Καθὸ οὖν τὸ αἰ-

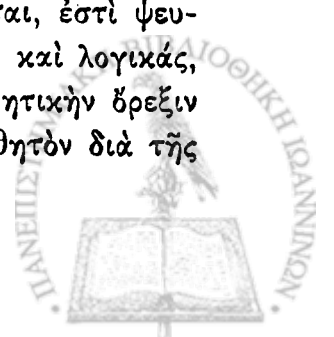

σθητὸν ἀγχιθὸν τέρπει, καὶ ἐστὶν ἐπιθυμητὸν, ἀνχέρεται πρὸς τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ὀρέξεως, ὅπερ ἐστὶ δύνχμις, δι' ἧς τὸ ζῶον ἐπιθυμεῖ τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰσθητά, καὶ ἀποστρέφεται τὰ ἐνχντία κακὰ, καθὸ πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο θεωρεῖται ὡς δύσκολον, λέγεται ἀντικείμενον τοῦ θυμητικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐστὶ δύνχμις, δι' ἧς τὸ ζῶον πειρᾶται, καὶ ἐγείρεται πρὸς τὸ διώκειν, ἢ φεύγειν τὰ ἀγχιθά, ἢ τὰ κακὰ τὰ δύσκολα, τὰ ὅποια δηλαδὴ δυσκόλως ἀπολαύονται, ἢ φεύγουμεν. Καθὰπερ οὖν ἡ βούλησις, τὴν ὁποῖαν ὁ Πλάτων, καὶ οἱ σχολαστικοὶ κλοῦσιν ὄρεξιν λογικὴν, ἡσύχως, καὶ γαλήνως. Ἀκολουθεῖ τὸ προτεθὲν αὐτῇ πρὸς τοῦ νοός: οὕτω λέγουσιν οἱ σχολαστικοί, σὺν τῷ φιλοσόφῳ, ἡ αἰσθητικὴ ὄρεξις φέρεται πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἀγχιθὸν, ἢ φεύγει τὸ αἰσθητὸν κακόν, τὸ ὁποῖον τυχύτῃ ἐφανερώσεν ἡ φαντασία ἀλλὰ μετὰ τινος ταραχῆς, ἥτοι σφοδρᾶς, καὶ ἀσυνηθίστου κινήσεως, καὶ μετὰβολῆς τοῦ σώματος. Ἡ ἐπιθυμητικὴ ὄρεξις κεῖται ὡς ἐν ὀργάνῳ περὶ τὸν ὀμφαλὸν καὶ τὸ διάφραγμα κατὰ τὸν Πλάτωνα. Ἡ θυμητικὴ κεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ· τὸ διάφραγμα, ὡς εἴρηται, φρένης ἐκάλεσαν οἱ ἀρχαῖοι. Ἐν τῷ διαφράγματι δὲ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἔθεντο τὴν ὄρεξιν οἱ πλατωνικοί, διότι τὰ μέρη ταῦτα ἔχουσι κοινωνίαν μεγάλην σὺν τῷ ἐγκεφάλῳ διὰ τῶν νεύρων, ἥτοι τῶν πνευμάτων ἐκεῖθεν διερχομένων. Πολλοὶ τῶν σχολαστικῶν ὑπογράφοντι τῇ δόξῃ τυχύτῃ, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ κεῖται ἡ ὀρεκτικὴ δύνχμις ὡς συμφώνῳ τῷ Ἀριστοτέλει, διδάσκων τὸ ψευδὲς ἐν τῷ εἰς κεφαλὴ τοῦ γυν βιβλίου *Περὶ ἱστορίας τῶν ζώων*, ἔχει τὰ νεῦρα τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς καρδίας. Μάλιστα βεβαιοῦσι τὴν δόξαν τυχύτην οὕτως· ἡ ταραχὴ τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως, καὶ τὰ πθημὰ μᾶλλον φαίνονται ἐν τῇ καρδίᾳ διότι κεῖται ἡ ταραχὴ ἐκείνη ἐν τινι ζυμώσει, ὡς λέγουσι, καὶ ζέσει, ἥτοι βρασμῷ τοῦ αἵματος, καὶ τῶν πνευμάτων, ἐξ ὧν ἡ καρδία περισσότερον // τῶν ἄλλων μερῶν σείεται, καὶ ταραττεται. Κυριώτερον πάλιν, καὶ ἀρχικώτερον λέγουσιν οἱ φιλόσοφοι οὗτοι τὸ ὄργανον τῆς ὀρεκτικῆς, ἥτοι παθητικῆς δυνάμεως πιθανῶς ἐστὶ τὸ ἴδιον ὄργανον τῆς φαντασίας, διότι ἐν τῇ φαντασίᾳ διορίζεται ἡ ὄρεξις, καὶ τὰ πάθη. Κατωτέρω δὲ ἡμεῖς δεῖξωμεν, ὅτι τὰ πάθη ἐγείρονται οὐκ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἐν ᾧ ἐστὶ καὶ τῆς φαντασίας τὸ ὄργανον ὡς δέδεικται[...].

.

(σσ. 496-497)

Ἴδου ἡ διδασκαλία τῶν σχολαστικῶν, καὶ περιπληκτικῶν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῶν Στωϊκῶν· ἡ ὁποία, ὡς δέδεικται, ἐστὶ ψευδὴς ἐν τῷ διαιρεῖν εἰς μέρη τὴν ψυχὴν, καὶ δυνάμεις ἀλόγους, καὶ λογικάς, καὶ ἐν τῷ ὑποτιθένει ὑπάρχειν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἄλλην αἰσθητικὴν ὄρεξιν πλὴν τῆς λογικῆς ψυχῆς, καθὸ ὀρέγεται, καὶ ἐπιθυμεῖ τὸ αἰσθητὸν διὰ τῆς

κινήσεως τῶν πνευμάτων. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ οὖν οὐκ εἰσὶ δύο μέρη, διότι αὕτη ἐστὶν ἀμερής, καὶ ἀδιχίρετος. Εἰσὶ δὲ δύο μέρη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ψυχὴ δηλαδὴ καὶ σῶμα· ἐκ τῶν μερῶν τούτων καθέκαστον ἔχει τὰ ἴδια ἔργα, καὶ ἰδιώματα. Τῆς ψυχῆς ἴδιον ἐστὶ τὸ νοεῖν, καὶ θέλειν· τοῦ σώματος δὲ ἴδιον ἐστὶ τὸ κινεῖσθαι, τὸ διαιρεῖσθαι, τὸ κεῖσθαι, τὸ σχηματίζεσθαι, καὶ ὅμοια σωματικὰ ἰδιώματα. Ἐν τῇ ψυχῇ λοιπὸν εὐρίσκονται δύο δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι οὐ διχαιοῦνται τῷ πράγματι, καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, καὶ ἐπινοοῖα ἐκ τῆς ψυχῆς. Αὗται δὲ αἱ δυνάμεις εἰσὶν ὁ νοῦς, ἡτοι διάνοια, καὶ ἡ βούλησις. Ἐν τῷ // σώματι εὐρίσκεται τὸ μέγεθος, ὃ ἀκολουθεῖ τὸ διχαιρέτον, ἡ κίνησις, ἡ ἡρεμία, ἡ κατὰ τόπον θέσις, καὶ τὸ σχῆμα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ ἠνώθησαν πρὸς τοῦ ποιητοῦ εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ σῶμα διορίζει ταῖς κινήσεσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοεῖν, καὶ θέλειν, καὶ ἀντιστρόφως ἡ ψυχὴ διορίζει τοῖς λογισμοῖς αὐτῆς διχόφωρος κινεῖσθαι τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο εἰσὶ πάθη τινὰ κοινὰ ἀμφοτέροις, τῇ ψυχῇ δηλαδὴ, καὶ τῷ σώματι· καὶ ταῦτα εἰσὶν, ὅσα γεννῶνται διὰ τῆς ἐπιλήψεως, καὶ φαντασίης τοῦ αἰσθητοῦ ἀγαθοῦ, ἢ κακοῦ, τὰ ὁποῖα προξενοῦσι τυχρήν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἀσυνήθη τινὰ μεταβολὴν ἐν τῷ σώματι. Ταῦτα εἰσὶ τὰ πάθη, περὶ τῶν ὁποίων ἐστὶ νῦν ὁ λόγος· ταῦτα οὖν λέγομεν ἔχειν ὑποκείμενον δεκτικὸν τὴν αἰσθητικὴν ὁρεξιν. Ἀλλ' ὀνόματι ὁρέξεως αἰσθητικῆς νοοῦμεν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἡ ὁποία τῇ ἀφορμῇ τῆς κινήσεως τῶν ψυχικῶν πνευμάτων φέρεται εἰς τὸ αἰσθητὸν ἀγαθόν, καὶ ἀποστρέφεται τὸ αἰσθητὸν κακόν. Ταῦτα τοίνυν τὰ πάθη γεννῶνται ἐν ἡμῖν ἄνευ προστάγματος τῆς ἡμετέρας βουλήσεως, καὶ ἐνίοτε μετὰ τινος ἐνκντιώσεως αὐτῆς. Διὸ εἰσὶ κινήματα φυσικὰ οὐ προαιρετικά, καὶ ἀκολουθῶς προέρχονται διὰ τῶν νεύρων τῶν ἐκ τῆς πνευματοειδοῦς ἐξερτημένων. Τὰ νεῦρα ταῦτα ἐκτείνονται εἰς τὴν καρδίαν, εἰς τοὺς πνεύμονας, καὶ εἰς ἕτερα μέρη τοῦ σώματος, πρὸς τὰ ὁποῖα φέρουσι τὰ πνεύματα. [...].

.

(σ. 771)

Τμήμα ἑβδομον. Περὶ τῆς ἀνθρωπίνου καὶ λογικῆς ψυχῆς. Τὶ ἐστὶν ἡ ἀνθρώπινος καὶ λογικὴ ψυχὴ, πότερον διχαιρεῖται ἐκ τοῦ σώματος, καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς καὶ τῶν ἰδιωμάτων.

.

(σσ. 776-778)

Θέσις:

“Ὅτι ἡ ἀνθρώπινος ψυχὴ διχαιρεῖται, καὶ διχφέρει τοῦ σώματος.

Ἀπόδειξις τῆς θέσεως.

Εὐκόλως δείκνυται ἡ θέσις αὕτη ἐκ τῆς πρώτης, διότι ἐστὶ ταύτης συμπεράσμχ. Τὸ πνεῦμα γὰρ διχι//ρεῖται τοῦ σώματος. Τοιούτη ἐστὶν ἡ ψυχὴ· ἄρχ ἀληθῆς ἡ θέσις. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἐτέρχ ἀπόδειξις· ἐκεῖνχ διχιροῦνται καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων, τῶν ὁποίων αἱ ιδέαι καταφατικῶς, καὶ ὀλικῶς ἀλλήλων ἀποκλείονται. Οὐκ ἔχομεν γὰρ ἄλλο κριτήριον τῆς διχφορᾶς τῶν πρρχμάτων εἰ μὴ τὴν διχφορὰν τῶν ιδεῶν, διότι δι' αὐτῶν κρίνομεν. Ὅταν γὰρ συνάπτομεν καταφάσκοντες τὰς ὁμοφωνοῦσας ιδέας, ποιοῦμεν κρίσιν κχταφατικὴν, καὶ ὅταν ἀποφάσκοντες διχιροῦμεν τὰς διαφωνοῦσας ιδέας, ἀποφατικὴν. Ἀλλὰ μὴν ἡ ιδέα τοῦ σώματος, καὶ ἡ ιδέα τῆς ἀνθρωπίνου ψυχῆς κχταφχτικῶς, καὶ ὀλικῶς ἀποκλείονται. Οὐδαμῶς γὰρ ἐν τῇ ιδέᾳ τοῦ σώματος περιλαμβάνεται ἡ ιδέα τοῦ πνεύματος· διότι τὸ σῶμα, ὡς δέδεικται, ἐστὶν οὐσία ἐκτεταμένη, ἣτις δύναται διχιρεῖσθαι, κινεῖσθαι, καὶ σχηματίζεσθαι, καὶ τὸ πνεῦμα ἐστὶν οὐσία νοητικὴ καὶ θελητικὴ. Ἡ ἐκτασις δέ, τὸ σχῆμα, καὶ ἡ κίνησις ὀλικῶς, καὶ κχταφχτικῶς ἀποκλείουσι τὴν νόησιν, καὶ ἀντιστρόφως· ὅσον γὰρ καὶ ἂν διχιρέσωμεν, ἢ ἐκτείνωμεν, ἢ κινήσωμεν, ἢ σχηματίσωμεν τὸ σῶμα, οὐδέποτε δυνάμεθχ ἐξάγειν νόησιν. Καὶ πάλιν, ἐὰν ὁμοῦ συναθροίσωμεν πάσας τὰς νοήσεις, καὶ τὰς ἐπιθυμίας, οὐδέποτε ποιήσωμεν ἐκτετχμένην οὐσίαν. Ἀρχ ἡ ἀνθρώπινος ψυχὴ διχιρεῖται καὶ διχφέρει τοῦ σώματος· καὶ ἀληθῶς ἀτοπώτχτον ἐστὶ νομίζειν, ὅτι ἡ λεπτοτάτη κόνις, ἢ τὸ λεπτότχτον τῆς ὕλης μόριον ἐστὶ νοητικόν, καὶ ὅτι δύναται ἀγαπᾶν, καὶ ἐπιθυμεῖν. Εἰ τὸ νοητικὸν προσήκει τῷ σῶματι, καὶ τῇ ὕλῃ, πῶς ὁ Θεός, καὶ ὁ ἄγγελος ὄντες ἀσώμχτοι καὶ ἄυλοι νοοῦσι; καὶ πάλιν, εἰ τῷ σῶματι προσήκει ἡ ἐκτασις, καὶ ἡ νόησις, διχτὶ οὐ προσήκουσιν ἀμφότερα καὶ τῷ πνεύματι;

Βεβαιοῦται δεύτερον· ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ κχτὰ τρόπον διάφορον, ἢ ἐνεργοῦσιν αἱ σωμχτικὴ δυνάμεις. Οὐ γὰρ προϋποτίθεται ἐν ταῖς πράξεσι τῆς ψυχῆς, ἐν τῇ νοήσει δηλχδὴ καὶ ἐν τοῖς θελήμασιν αὐτῆς τὸ τριχῇ διχστχτόν, κχθᾶπερ προϋποτίθεται ἐν τῇ σωμχτικῇ πράξεσιν, αἵτινες γίνονται διὰ τῆς τοπικῆς κινήσεως, καὶ ἐτέρχς τῶν μερῶν διχθέσεως ὡς δῆλον. Ἀκολουθεῖ οὖν εἶναι τὴν ψυχὴν οὐσίαν τοῦ σώματος διχφέρουσιν· εἰσὶ καὶ ἄλλαι ἀποδείξεις, ἀλλὰ πᾶσχι ἀναφέρονται εἰς τὴν πρώτην, διότι θεμελιοῦνται ἐν τῇ διαφόρῃ ιδέᾳ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ σώματος. Ὅθεν // οὐ δεῖ πολυπρχμονεῖν περὶ αὐτῶν [...].

(σ. 805)

Θέσις.

Ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἡ διάνοιχ καὶ ἡ θέλησις οὐ διχιροῦνται πρρχματικῶς ἀλλήλων, καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἀπόδειξις τῆς θέσεως.

Ἡ ψυχὴ, ὡς δέδεικται, ἐστὶ πνεῦμα, καὶ τοῦ πνεύματος ἡ φύσις ἐστὶ τὸ νοητικόν, καὶ θελητικόν. ἄρχῃ ἡ δύναμις τοῦ νοεῖν, καὶ θέλειν, ἡ διάνοις δηλαδὴ καὶ ἡ θέλησις, εἰσὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ μετὰ τῆς ψυχῆς, καὶ ἀλλήλων. Ὅθεν οὐ διαιροῦνται αἱ δυνάμεις τῆς λογικῆς ψυχῆς ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀλλήλων· δείκνυται τὸ συμπέρασμα. Κατὰ τοὺς Θωμιστάς αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς διαιροῦνται αὐτῆς καὶ ἀλλήλων, διότι εἰσὶ συμβεβηκότα προστιθέμενα τῇ ψυχῇ· ἀλλὰ μὴν, εἰ ἡ ψυχὴ ἐστὶ φύσεως νοητικῆς, καὶ θελητικῆς, ἡ διάνοις, καὶ ἡ θέλησις εἰσὶν ἡ αὐτὴ φύσις τῆς ψυχῆς, καὶ οὐ προστιθέμενα συμβεβηκότα. Τὸ ἄλλο γὰρ σημαίνει τὸ νοητικόν, εἰμὴ τὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν, καὶ τὸ θελητικόν, εἰμὴ τὴν δύναμιν τοῦ θέλειν, ἄρα ἀληθὲς τὸ συμπέρασμα. Καὶ ἀληθῶς αἱ φυσικαὶ δυνάμεις τῆς οὐσίας οὐ διαιροῦνται πραγματικῶς ἐξ αὐτῆς.

.

(σ. 807)

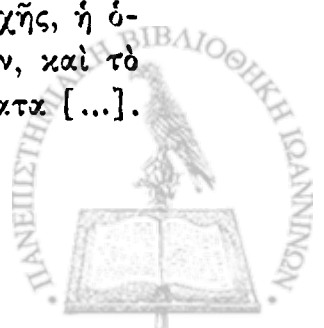
[...] Ὅθεν καθὼς ὁρᾷς, πᾶσι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἰσὶν ἡ αὐτὴ ἀδιαιρέτος ψυχὴ, καὶ καθὼς διχόρως ἐνεργεῖ· οὕτω καθὼς κλίνει, καὶ φέρεται πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ φεύγει τὸ κακὸν λέγεται θέλησις. Ἀρα αἱ δυνάμεις τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἡ διάνοις δηλαδὴ καὶ ἡ θέλησις οὐ διαιροῦνται πραγματικῶς ἀλλήλων, καὶ τῆς ψυχῆς[...].

(σσ. 810-811)

Πόρισμα:

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγομεν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς διαιροῦνται μόνον τῷ λόγῳ, καὶ κατ' ἐπίνοιαν ἐξ αὐτῆς καὶ ἀλλήλων· εἰς ὅσον ἡμεῖς βλέποντας τὸν διάφορον τρόπον, καὶ ὅν ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ, θεωροῦμεν αὐτὴν διχόρως σχέσεσι, καὶ κεῖθεν λαμβάνομεν τὰς ἀφορμὰς διχόρως θεωρεῖν τὴν αὐτὴν ψυχὴν, καὶ προσκαγορεύειν αὐτὴν διχόρως ὀνόμασιν. Οἶον ἐπειδὴ βλέπω τὴν ψυχὴν ἐπιθυμεῖν τὸ ἀγαθόν, καὶ φεύγειν τὸ κακόν, ἐκ τῶν ἔργων τούτων λαμβάνω αἰτίαν καλεῖν θέλησιν τὴν ψυχὴν, καὶ λέγειν, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐστὶν ἡ θελητικὴ δύναμις· μὴ νοῶν τὴν θελητικὴν τυχὴν δύναμιν ὡς ὑποκείμενον τῆς ψυχῆς διηρημένον, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν μετὰ σχέσεως // πρὸς τὰ θελήματα. Ὡς οὕτως, ἐπειδὴ βλέπω τὴν ψυχὴν νοεῖν, καὶ ἐπιλαμβάνειν τὰ πράγματα, συμπεραίνω, ὅτι ἔχει δύναμιν νοητικὴν, καὶ οὕτω καλῶ αὐτὴν διάνοιν· ὅθεν ἐν τῇ ψυχῇ διαιρῶ τὴν διάνοιν, καὶ τὴν θέλησιν εἰς ὅσον ποιῶ διάφορον τὴν θεωρεῖν τῆς αὐτῆς ψυχῆς κατὰ τὰς διαφόρους σχέσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὴν στοχάζομαι. Διὸ πᾶσα ἡ διαιρέσις ἐστὶν ἐκ τοῦ νοὸς ἡμῶν, οὐκ ἐκ τοῦ πράγματος, δηλαδὴ ἐκ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἐστὶν ἡ αὐτὴ, καὶ νοητικὴ, καὶ θελητικὴ. Τὸ νοητικὸν τοῖνον, καὶ τὸ θελητικὸν εἰσὶ διάφοροι στοχασμοί, καὶ ἔννοιαι, οὐ διάφορα πράγματα [...].

.

(σσ. 861-862)

Ἡμεῖς σὺν τοῖς κερτεσινοῖς ἀντιμιβόλως φρονοῦμεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἔμφυτοι ἰδέαι, καθάπερ τυχὺς ἄνω ἐξηγήσαμεν. Τοῦτέστιν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει δύνῃμιν φυσικὴν τοῦ νοεῖν πολλὰ πράγματα, χωρὶς τῆς βοηθείας τῶν αἰσθήσεων. εἰς τρόπον ὅτι ἄνευ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος ἐδύνετο νοεῖν, διότι αἱ / γνώσεις τῶν πραγμάτων ἐκείνων οὐ διαβλίνουσι διὰ τῶν αἰσθήσεων. βον, ὅτι αἱ ἰδέαι αἱ ὑποῖχι ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν αἰσθήσεων, οὐ κρέμνντχι ἐξ αὐτῶν, ὡς ἐξ αἰτίης ποιητικῆς, ἀλλ' εἰς ὅσον αἱ αἰσθήσεις εἰσὶν ἀφορμὴ, ἥτοι εὐκχιρίχι, δι' ὧν ἐν τῇ ψυχῇ ἐγείροντχι αἱ ἰδέαι ἐκεῖνχι. Μόνη γὰρ ἀληθής, καὶ φυσικὴ αἰτίη, καὶ ἀρχὴ τῶν ἰδεῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· ἔστω οὖν.

Θέσις αη:

Ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν ἡμῖν ἔμφυτοι ἰδέαι, ἡγουν ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἔχει δύνῃμιν τοῦ νοεῖν, ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν αἰσθήσεων.

Ἀπόδειξις τῆς θέσεως.

Ὡςπερ δέδεικνχι, καὶ πρὸς πᾶσιν ὁμολογεῖτχι, ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ἐστὶν οὐσίη νοητικὴ, καὶ θελητικὴ, καθάπερ ἐστὶν καὶ ὁ ἄγγελος. Διὰ τοῦτο γὰρ κχιλεῖτχι πνεῦμα, ἄρχ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ δύνῃτχι νοεῖν, καθ' ἑαυτὴν ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν αἰσθήσεων. Βεβαιοῦτχι ἡ συνέπειη. Εἰ γὰρ ἐν τῷ νοεῖν κρέμντχι ἐκ τῶν αἰσθήσεων, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς νοητικὴ, διότι οὐ δύνῃτχι ἐλθεῖν ποτὲ ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς νοήσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ λέγεται νοητικὴ, διότι δύνῃτχι νοεῖν, καὶ ὁ κατὰ φύσιν δύνατχι νοεῖν οὐ δεῖτχι ἐξωτερικῆς βοηθείας, ὡς δῆλον [...]. Τὶς δύνῃτχι ἀρνεῖσθαι, ὅτι ἡ ψυχὴ οὐ κρέμντχι ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἑαυτὴν, καὶ ὅμως οὐ δύνατχι ἀγαπᾶν ἑαυτὴν, μὴ νοοῦσα ἑαυτὴν. Ὅμοίως τὶς δύνατχι εἰπεῖν, ὅτι ἡ ψυχὴ δεῖτχι τῆς βοηθείας τῶν αἰσθήσεων, ὅπως νοήσῃ τὴν ἑαυτῆς ὑπαρξιν; Ἄρα ἔχει ἔμφυτον τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως. Ἐμφύτους τοίνυν ἰδέας κχιλοῦμεν τὰς γνώσεις ἐκείνας, τὰς ὁποῖας δύνατχι ἐκφύειν ἐξ αὐτῆς ἡ ψυχὴ ἄνευ τῆς ὑπηρεσίας τῶν αἰσθήσεων. Διότι οὖν ὁ Θεὸς ἐποίησε νοητικὴν τὴν ψυχὴν, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ δύνῃμιν τοῦ νοεῖν. Διὰ τοῦτο ἔδωκεν αὐτῇ καὶ τινὰς εἰδήσεις, ἥτοι γνώσεις κοινὰς πραγμάτων ὁμοῦ τὰς ὁποῖας οὐκ ἔχει χρεῖαν λαβεῖν ἐκ τῶν αἰσθήσεων[...].

KOSTAS TH. PETSIOS

SOUL - BODY IN THE PHILOSOPHICAL THEORY OF
VIKENTIOS DAMODOS

—An early utilization of the cartesian thought.

(S u m m a r y)

This article deals with the problem of the relation between Soul-body in the Neo-Hellene Philosopher (1700-1754) Vikentios Damodos' work. His philosophical views are opposite to the aristotelian-scholastic philosophical tradition and he utilizes in his analysis the cartesian distinction between «res cogitans» and «res extensa». In the appendix of the Essay are published, for the first time, fragments from his unpublished work *Physiology* (1739).

